



**GRAĐANSKA
ALIJANSA**
Civic Alliance - Aleanca Qytetare



Norway

B | T | D

The Balkan Trust
for Democracy

A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

IZVJEŠTAJ

Zaštita od zlostavljanja u Crnoj Gori

Podgorica, jun 2022. godine

Građanska alijansa, Crna Gora

Jun 2022. godine

Za izdavača

Milan Radović

Autori izvještaja

Valentina Pavličić

Milan Radović

Zoran Vujičić

Pavle Ćupić

Miloš Mitrić

Lektura

Ana Kankaraš

Prelom i dizajn

Zoran Zola Vujačić

Tiraž

200

Štampa

APprint, Podgorica

Izradu ovog izvještaja finansijski su podržali Balkanski fond za demokratiju, projekat Nemačkog Maršalovog fonda Sjedinjenih Američkih Država i Ambasada Kraljevine Norveške u Beogradu.

Stavovi izneseni u ovom izvještaju ne moraju nužno odražavati mišljenje Ambasade Kraljevine Norveške, Balkanskog fonda za demokratiju, njemačkog Maršalovog fonda Sjedinjenih Američkih Država ili njihovih partnera.

SADRŽAJ

Zaštita od torture i zlostavljanja u Crnoj Gori sa preporukama za primjenu standarda

I Uvod	5
II Nacionalni pravni okvir	6
III Državni tužilac	8
IV Odnos države i nulta tolerancija na mučenje i druge oblike zlostavljanja	18
V Preporuke za preventivno smanjenje potencijalnih slučajeva svih oblika zlostavljanja, torture ili mučenja	20

Stanje u ustanovama zatvorenog i otvorenog tipa i kampovima za prihvata tražilaca azila

VI Stanje u centrima bezbjednosti	21
1.1. Centar bezbjednosti Nikšić	23
1.1.1. Materijalni uslovi	23
1.1.2. Mučenje i drugi oblici zlostavljanja	24
1.1.3. Garancije protiv zlostavljanja lica lišenih slobode	24
1.1.4. Pitanja od značaja za službenike	25
1.2. Centar bezbjednosti Podgorica	26
1.2.1. Materijalni uslovi	26
1.2.2. Mučenje i drugi oblici zlostavljanja	26
1.2.3. Garancije protiv zlostavljanja lica lišenih slobode	27
1.2.4. Pitanja od značaja za službenike	28
1.3. Centar bezbjednosti Budva	29
1.3.1. Materijalni uslovi	29
1.3.2. Mučenje i drugi oblici zlostavljanja	29

1.3.3. Garancije protiv zlostavljanja lica lišenih slobode	30
1.3.4. Pitanja od značaja za službenike	30
1.4. Odjeljenje bezbjednosti Kotor	30
1.4.1. Materijalni uslovi	30
1.4.2. Mučenje i drugi oblici zlostavljanja	31
1.4.3. Garancije protiv zlostavljanja lica lišenih slobode	31
1.4.4. Pitanja od značaja za službenike	32
VII Uprava za izvršenje krivičnih sankcija	33
2.1 Uvodne napomene	33
2.2 Prenatranost	33
2.3. Zlostavljanje	33
2.4 Odjeljenje za žene	35
2.4.1. Materijalni uslovi i režim	36
2.4.2. Zdravstvena zaštita	36
2.5 Odjeljenje za maloljetnike	37
2.5.1 Materijalni uslovi i režim	37
2.5.2. Zdravstvena zaštita	39
2.6. Zdravstvena zaštita na nivou UIKS-a	39
2.6.1. Generalna zapažanja	39
2.6.2. Tretiranje psihijatrijskih simtpoma, bolesti zavisnosti i zaraznih bolesti	41
VIII Centri za prihvrat stranaca koji traže međunarodnu zaštitu u Spužu i na Božaju	43
3.1. Uvodne napomene	43
3.2. Centar za prihvrat stranaca u Spužu	43
3.3. Centar za prihvrat stranaca na Božaju	44

IX Specijalna bolnica za psihijatriju u Kotoru	45
4.1. Generalna zapažanja	45
4.2. Odjeljenje za forenzičku-sudsku psihijatriju	46
4.3. Akutno žensko odjeljenje	47
4.4. Ostala pitanja od značaja za rad Bolnice	48
X Zaključci	50
5.1. U odnosu na Upravu policije	50
5.2. U odnosu na UIKS.....	51
5.3. U odnosu na Centar za prihvat stranaca koji traže međunarodnu zaštitu u Spužu i na Božaju.....	51
5.4. U odnosu na Specijalnu bolnicu za psihijatriju	52
XI Preporuke.....	53

I UVOD

Projekat „Transparentno i efektivno pravosuđe za efikasne pregovore u poglavljima 23 i 24“ je realizovala N.F. Građanska alijansa uz podršku Ambasade Kraljevine Norveške u Beogradu. Realizacija projekta počela je u oktobru 2021. godine i trajala je do jula 2022. godine.

Prvi dio izvještaja daje uvid u zakonodavni okvir koji se može primijeniti na sve oblike određenog ponašanja koji se karakterišu sa aspekta zlostavljanja, degradirajućeg ponašanja i mučenja. Takođe daje preporuke za preventivno smanjenje potencijalnih slučajeva svih oblika zlostavljanja, torture ili mučenja.

U drugom dijelu izvještaja vršili smo monitoring posjete ustanovama otvorenog i zatvorenog tipa. Monitoring su realizovali obučeni monitori koji su na terenu prikupljali informacije od decembra 2021 do maja 2022.godine. Monitoring se odvijao na osnovu Memoranduma o saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova i Upravom policije na osnovu kojih su monitori mogli da idu u nenajavljene posjete Centrima bezbjednosti i da provjeravaju uslove u kojima borave zadržana i pritvorena lica. Takođe i sa Upravom za izvršenje krivičnih sankcija(UIKS) smo na osnovu memoranduma o saradnji izvršili posjetu i provjeravali smo uslove u kojima borave zatvorenici. Cilj monitoringa bio je da doprinese unapređenju poštovanja ljudskih prava u institucijama zatvorenog i otvorenog tipa kroz definisanje preporuka za unapređenje stanja u ovoj oblasti. Pored navedenih aktivnosti, u okviru ovog projekta realizovali smo predavanja studentima u vezi člana 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Građani su kroz informativne flajere bili upoznati sa Kodeksom tužilačke etike, tražioci azila sa svojim pravima, kao i zatvorenici dok su na izdržavanju kazne zatvora.

Na kraju, zahvaljujemo se na kvalitetnoj saradnji predstavnicima Uprave policije, MUP-a, UIKS-a, Specijalnoj psihiatrijskoj bolnici u Dobroti, prihvatilištu za tražioce međunarodne zaštite u Crnoj Gori, kao i svim drugim licima koja su učestvovala u realizaciji projekta.

Zaštita od torture i zlostavljanja u Crnoj Gori sa preporukama za primjenu standarda

II NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Kada se posmatra nacionalni pravni okvir koji se može primijeniti na sve oblike određenog ponašanja koji se karakterišu sa aspekta zlostavljanja, degradirajućeg ponašanja i mučenja, zakonske norme možemo klasifikovati na norme koje karakterišu materijalni i norme koje karakterišu procesni aspekt zabrane zlostavljanja i svakog vida degradirajućeg odnosno nehumanog ponašanja.

U tom smislu, kao relevantno domaće pravo, svakako treba poći od ustavnih odredbi i prije svega navesti **član 52 Ustava Crne Gore**¹ koji predviđa :

Dostojanstvo i nepovredivost ličnosti

Član 28

„Jemči se dostojanstvo i sigurnost čovjeka.

Jemči se nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava.

Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju.

Niko se ne smije držati u ropstvu ili ropском položaju.”

Kada su u pitanju materijalne odredbe krivičnog zakonodavstva treba imati u vidu Krivični zakonik Crne Gore².

Laka tjelesna povreda

Član 152

“(1) Ko drugog lako tjelesno povrijedi ili mu zdravlje lako naruši, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

(2) Ako je takva povreda nanesena oružjem, opasnim oruđem ili drugim sredstvom podobnim da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom do tri godine.

1 „Službeni list Crne Gore”, br. 01/07 od 25.10.2007. godine, 38/13 od 02.08.2013. godine;

2 „Službeni list Republike Crne Gore”, br.70/03 od 25.12.2003. godine, 13/04 od 26.02.2004. godine, 47/06 od 25.07.2006. godine, Službeni list Crne Gore”, br. 40/08 od 27.06.2008. godine, 25/10 od 05.05.2010. godine, 73/10 od 10.12.2010. godine, 32/11 od 01.07.2011. godine, 64/11 od 29.12.2011. godine, 40/13 od 13.08.2013. godine, 56/13 od 06.12.2013. godine, 14/15 od 26.03.2015. godine, 42/15 od 29.07.2015. godine, 58/15 od 09.10.2015. godine, 44/17 od 06.07.2017. godine, 49/18 od 17.07.2018. godine, 003/20 od 23.01.2020. godine, 026/21 od 08.03.2021. godine, 144/21 od 31.12.2021. godine, 145/21 od 31.12.2021. godine;

(3) Sud može učiniocu djela iz stava 2 ovog člana izreći sudsku opomenu, ako je učinilac bio izazvan nepristojnim ili grubim ponašanjem oštećenog.

(4) Gonjenje za djelo iz stava 1 ovog člana preduzima se po privatnoj tužbi.”

Iznuđivanje iskaza

Član 166

„(1) Službeno lice koje u vršenju službe upotrijebi silu ili prijetnju ili drugo nedopušteno sredstvo ili nedopušten način u namjeri da iznudi iskaz ili neku drugu izjavu od okrivljenog, svjedoka, vještaka ili drugog lica, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

(2) Ako je iznuđivanje iskaza ili izjave praćeno teškim nasiljem ili ako su usljed iznuđenog iskaza nastupile naročito teške posljedice za okrivljenog u krivičnom postupku, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina.“

Zlostavljanje

Član 166a

„(1) Ko zlostavlja drugog ili prema njemu postupa na način kojim se vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kazniće se zatvorom do jedne godine.

(2) Ako djelo iz stava 1 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.“

Mučenje

Član 167

„(1) Ko drugom nanese veliki bol ili teške patnje, bilo da su tjelesne ili duševne, sa ciljem da od njega ili trećeg lica dobije priznanje ili drugo obavještenje, ili da ga nezakonito kazni ili da ga zastraši, ili da na njega izvrši pritisak, ili da zastraši ili izvrši pritisak na neko treće lice, ili iz nekog drugog razloga koji se zasniva na diskriminaciji, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ako djelo iz stava 1 ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe ili je djelo izvršeno uz njegov izričiti ili prećutni pristanak ili ako je službeno lice podstrekavalo drugo lice na izvršenje djela iz stava 1 ovog člana, kazniće se za djelo iz stava 1 ovog člana zatvorom od jedne do osam godina.“

Pomoć učiniocu poslije izvršenog krivičnog djela

Član 387

„(1) Ko krije učinioca krivičnog djela ili mu prikrivanjem sredstava kojima je djelo učinjeno, tragova ili na drugi način pomaže da ne bude otkriven ili ko krije osuđeno lice ili preduzima druge radnje kojima se ide za tim da se ne izvrši izrečena kazna, mjera bezbjednosti ili da se ne primijene vaspitne mjere upućivanja u vaspitnu ustanovu ili vaspitno-popravni

dom, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.

(2) Ko pruži pomoć učiniocu krivičnog djela za koje je propisana kazna zatvora preko pet godina, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

(3) Ko pruži pomoć učiniocu krivičnog djela za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.

(4) Kazna za djelo iz stava 1 ovog člana ne može biti teža ni po vrsti ni po visini od kazne propisane za krivično djelo koje je izvršilo lice kojem je pružena pomoć.

(5) Za djelo iz st. 1 do 3 ovog člana neće se kazniti lice kojem je učinilac bračni drug, lice sa kojim učinilac živi u trajnoj vanbračnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, brat ili sestra, usvojlac ili usvojenik, kao i bračni drug nekog od navedenih lica, odnosno lice koje sa nekim od njih živi u trajnoj vanbračnoj zajednici.”

Za preduzimanje službenih radnji kojima se treba utvrditi postojanje određenih činjenica ovlašćeni su državni organi čija je nadležnost propisana posebnim zakonima. Pa tako u Zakoniku o krivičnom postupku³ je propisano:

3 („Službeni list Crne Gore”, br. 057/09 od 18.08.2009, 049/10 od 13.08.2010, 047/14 od 07.11.2014, 002/15 od 16.01.2015, 035/15 od 07.07.2015, 058/15 od 09.10.2015, 028/18 od 27.04.2018, 116/20 od 04.12.2020, 145/21 od 31.12.2021)

III DRŽAVNI TUŽILAC

Prava i dužnosti

Član 44

„(1) Osnovno pravo i dužnost državnog tužioca je gonjenje učinilaca krivičnih djela._____

(2) Za krivična djela za koja se goni po službenoj dužnosti državni tužilac je nadležan da:

1) izdavanjem obavezujućih naloga ili neposrednim rukovođenjem usmjerava radnje organa uprave nadležnog za policijske poslove (u daljem tekstu: policija), vojne policije, organa uprave nadležnog za poslove carina, organa uprave nadležnog za poslove poreza i drugih organa uprave u izviđaju;

2) donosi rješenja o odlaganju krivičnog gonjenja kad je to predviđeno ovim zakonikom i odbacuje krivične prijave iz razloga pravičnosti;

3) donosi naredbe o sprovođenju istrage, sprovodi istragu i vrši neodložne dokazne radnje u izviđaju;

4) sa okrivljenima u skladu sa ovim zakonikom zaključuje sporazume o priznanju krivice nakon što je prikupio dokaze u skladu sa ovim zakonikom;

5) podiže i zastupa optužnice, odnosno optužne predloge pred nadležnim sudom;

6) izjavljuje pravne lijekove protiv sudskih odluka;

7) vrši i druge radnje određene ovim zakonikom.

(3) Radi vršenja ovlašćenja iz stava 2 tačka 1 ovog člana, policija i drugi državni organi dužni su da prije svake preduzete radnje, osim u slučaju hitnosti, obavijeste nadležnog državnog tužioca. Policija i drugi državni organi nadležni za otkrivanje krivičnih djela dužni su da postupe po zahtjevu nadležnog državnog tužioca.

(4) Državni tužilac je dužan da u toku istrage sa jednakom pažnjom utvrdi činjenice koje terete okrivljenog i one koje mu idu u prilog.“

Prepoznavanje lica ili predmeta

Član 115

„(1) Ako je potrebno da se utvrdi da li svjedok prepoznaje određeno lice ili predmet koje je opisao, pokazaće mu se to lice, zajedno sa drugim njemu nepoznatim licima čije su osnovne osobine slične onima kakve je opisao, odnosno taj predmet,

zajedno sa predmetima iste ili slične vrste, nakon čega će se zatražiti da izjavi da li lice ili predmet prepoznaje sa sigurnošću i da, u slučaju potvrdnog odgovora, na prepoznato lice ili predmet ukaže.

(2) U izviđaju i istrazi prepoznavanje sprovodi državni tužilac koji će prethodno opomenuti i upozoriti svjedoka u skladu sa članom 113 stav 2 ovog zakonika.

(3) Radnja prepoznavanja će se obaviti tako da lice koje je predmet prepoznavanja ne može da vidi svjedoka, niti svjedok može da vidi to lice prije nego što se pristupi prepoznavanju.

(4) O toku prepoznavanja i izjavama svjedoka sastavlja se zapisnik i sačinjava zajednički foto snimak lica ili predmeta koji se prepoznaju, a po potrebi se može izvršiti i audio ili audiovizuelno snimanje.“

Ovlašćenja i radnje policije u izviđaju

Član 257

„(1) Ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti, policija je dužna da obavijesti državnog tužioca i samoinicijativno ili po zahtjevu državnog tužioca preduzme potrebne mjere da se pronađe učinilac krivičnog djela, da se učinilac ili saučesnik ne sakrije ili ne pobjegne, da se otkriju i obezbijede tragovi krivičnog djela i predmeti koji mogu poslužiti kao dokaz, kao i da prikupi sva obavještenja koja bi mogla biti od koristi za uspješno vođenje krivičnog postupka.

(2) U cilju ispunjenja dužnosti iz stava 1 ovog člana, policija može da traži obavještenja od građana, primijeni poligrafsko testiranje, izvrši analiziranje glasa, izvrši antiteroristički pregled, ograniči kretanje odnosno pristup određenih lica na određenom prostoru za potrebno vrijeme, javno raspiše nagradu u cilju prikupljanja obavještenja, izvrši potreban pregled prevoznih sredstava, putnika i prtljaga, preduzme potrebne mjere u cilju pronalaženja lica, preduzme potrebne mjere u vezi sa utvrđivanjem identiteta lica i istovjetnosti predmeta, uzme uzorak za DNK analizu, raspiše potragu za licima i stvarima za kojima se traga, pregleda određene objekte i prostorije državnih organa, privrednih društava, drugih pravnih lica i preduzetnika u prisustvu odgovornog lica, ostvari uvid u njihovu dokumentaciju i po potrebi je oduzme, kao i da preduzme i druge potrebne radnje i mjere u skladu sa ovim zakonikom. O činjenicama i okolnostima koje su utvrđene prilikom preduzimanja pojedinih radnji, a mogu biti od interesa za krivični postupak, kao i o predmetima koji su pronađeni ili oduzeti sastaviće se zapisnik ili službena zabilješka. Izvršenje pojedinih radnji iz ovog stava policija može da zabilježi i uređajem za audio ili audiovizuelno snimanje i ovi snimci se prilažu zapisniku, odnosno službenoj zabilješci.

(3) Prilikom uviđaja za krivično djelo protiv bezbjednosti javnog saobraćaja za koje postoje osnovi sumnje da je prouzrokovalo teške posljedice ili da je izvršeno sa umišljajem, policija može od osumnjičenog privremeno, a najduže do tri dana, oduzeti vozačku dozvolu.

(4) Lice prema kojem je primijenjena neka od radnji ili mjera iz st. 2 i 3 ovog člana ima pravo da podnese pritužbu nadležnom državnom tužiocu.“

Svrha istrage

Član 274

„(1) Istraga se sprovodi na osnovu naredbe o sprovođenju istrage protiv određenog lica kad postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično djelo.

(2) U istrazi će se prikupiti dokazi i podaci koji su potrebni državnom tužiocu za donošenje odluke o podizanju optužnice ili o obustavi istrage i dokazi za koje postoji opasnost da se neće moći ponoviti na glavnom pretresu ili bi njihovo izvođenje bilo otežano, kao i drugi dokazi koji mogu biti od koristi za postupak, a čije se izvođenje, s obzirom na okolnosti slučaja, pokazuje cjelishodnim.“

Naredba o sprovođenju istrage

Član 275

„(1) Naredbu o sprovođenju istrage donosi državni tužilac kad ocijeni da navodi u krivičnoj prijavi i prilozi uz krivičnu prijavu ukazuju da postoji osnovana sumnja da je osumnjičeni učinio krivično djelo koje mu se stavlja na teret.

(2) Prije donošenja naredbe iz stava 1 ovog člana, državni tužilac će saslušati osumnjičenog, osim ako ga već u izviđaju nije saslušao u skladu sa članom 261 ovog zakonika ili ako postoji opasnost od odlaganja. Ako to nalažu posebne okolnosti slučaja ili ako je ponovno saslušanje osumnjičenog neophodno radi prikupljanja dokaza u prilog njegovoj odbrani, državni tužilac može, prije donošenja naredbe o sprovođenju istrage, ponovo saslušati osumnjičenog koga je već saslušao u izviđaju.

(3) U naredbi o sprovođenju istrage će se naznačiti lični podaci okrivljenog, opis djela iz kojeg proizilaze njegova zakonska obilježja, zakonski naziv krivičnog djela i dokazi iz kojih proizilazi osnovana sumnja.

(4) U naredbi za sprovođenje istrage državni tužilac može predložiti sudiji za istragu da se okrivljenom izrekne jedna ili više mjera iz člana 166 stav 2 ovog zakonika ili da se okrivljenom koji je zadržan, odnosno lišen slobode odredi pritvor.

(5) Naredba o sprovođenju istrage dostavlja se okrivljenom i njegovom braniocu.“

Nadležnost za sprovođenje istrage

Član 276

„(1) Istragu sprovodi državni tužilac.

(2) Na zahtjev državnog tužioca, odnosno okrivljenog određene dokazne radnje u istrazi može, u skladu sa pravilima ovog zakonika, sprovesti sudija za istragu ako posebne okolnosti očigledno ukazuju da takve radnje neće moći da se ponove na glavnom pretresu ili bi izvođenje dokaza na glavnom pretresu bilo nemoguće, odnosno znatno otežano.

(3) Ako se sudija za istragu ne saglasi sa zahtjevom iz stava 2 ovog člana, odluku o tome, u roku od 24 časa, donosi vijeće iz člana 24 stav 7 ovog zakonika.

(4) Istragu može sprovoditi jedno državno tužilaštvo za područje više tužilaštava (istražni centar), u skladu sa zakonom.”

Obaveza pružanja pomoći u istrazi

Član 283

„Ako je državnom tužiocu ili sudiji za istragu potrebna pomoć policije (kriminalističko-tehnička i dr.) ili drugih državnih organa u vezi sa sprovođenjem istrage, oni su dužni da mu na njegov zahtjev tu pomoć pruže. Kad se ocijeni da izvršenje dokazne radnje ne trpi odlaganje može se zatražiti pomoć privrednog društva ili drugog pravnog lica.“

Zakon o državnom tužilaštvu⁴ u članu 148 predviđa da:

Član 148

„Rukovodilac državnog tužilaštva ili državni tužilac ovlašćen je da od sudova i drugih državnih organa zahtijeva dostavljanje spisa, informacija i obavještenja potrebnih za preduzimanje radnji iz njegove nadležnosti, a sudovi ili drugi državni organi su dužni da postupe po njegovom zahtjevu”.

Zakon o unutrašnjim poslovima koji je donijet tokom 2021. godine svojim odredbama propisuje šta su i koje su vrste policijskih poslova⁵.

Pojam i vrste policijskih poslova

Član 18

„Policijski poslovi, u smislu ovog zakona, su:

- 1) zaštita bezbjednosti građana i Ustavom utvrđenih sloboda i prava;
- 2) zaštita imovine;
- 3) sprečavanje vršenja i otkrivanje krivičnih djela i prekršaja;

4 „Službeni list Crne Gore”, br. 011/15 od 12.03.2015, 042/15 od 29.07.2015, 080/17 od 01.12.2017, 010/18 od 16.02.2018, 076/20 od 28.07.2020, 059/21 od 04.06.2021;

5 „Službeni list Crne Gore”, br. 070/21 od 25.06.2021, 123/21 od 26.11.2021;

- 4) pronalaženje učinilaca krivičnih djela i prekršaja i njihovo dovođenje nadležnim organima;
 - 5) održavanje javnog reda i mira;
 - 6) obezbjeđivanje javnih okupljanja građana visokog bezbjednosnog rizika;
 - 7) obezbjeđivanje određenih ličnosti, objekata i prostora; itd...
- Policijski poslovi obavljaju se primjenom policijskih ovlašćenja.“

Načela obavljanja policijskih poslova

Član 19

„Vršenje policijskih poslova zasniva se na načelima demokratskog društva, i to: zakonitosti, profesionalizma, depolitizacije, saradnje, srazmjernosti u primjeni ovlašćenja, efikasnosti, nepristrasnosti, nediskriminacije, blagovremenosti, integriteta i hijerarhijske podređenosti.

Policijski poslovi vrše se sa ciljem da se obezbijedi jednaka zaštita bezbjednosti, sloboda i prava građana, primijeni zakon i obezbijedi vladavina prava.

U vršenju policijskih poslova mogu se upotrebljavati ovlašćenja koja su propisana zakonom i čijom se upotrebom cilj postiže sa najmanje štetnih posljedica.“

Upotreba sredstava prinude

Član 20

„U obavljanju policijskih poslova mogu se primjenjivati samo sredstva prinude koja su propisana zakonom i kojima se cilj postiže sa najmanje štetnih posljedica.“

Način prikupljanja podataka

Član 61

„Podaci se, po pravilu, prikupljaju neposredno od lica na koje se podaci odnose. Podaci se mogu prikupljati korišćenjem javno dostupnih izvora, od drugih državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave ili drugih pravnih ili fizičkih lica.“

Vrste sredstava prinude i uslovi za upotrebu

Član 94

„Sredstva prinude, u smislu ovog zakona, su:

- 1) fizička snaga;
 - 1a) ručni sprej sa nadražujućim dejstvom;
- 2) službena palica;
- 3) sredstva za vezivanje;
- 4) specijalna vozila;

- 5) službeni psi;
- 6) službeni konji;
- 7) sredstva za zaprječavanje;
- 8) uređaji za izbacivanje mlazeva vode;
- 9) hemijska sredstva;
- 10) posebne vrste oružja i eksplozivnih sredstava;
- 11) vatreno oružje.

Sredstva iz stava 1 ovog člana, upotrijebiće se kad je to neophodno radi zaštite bezbjednosti ljudi, odbijanja napada i sprečavanja bjekstva ako se davanjem upozorenja ili izdavanjem naređenja ne može izvršiti službeni zadatak.

Policijski službenik će upotrijebiti sredstva prinude samo ako se na drugi način ne može izvršiti zadatak, srazmjerno opasnosti koja prijete zakonom zaštićenom dobru i vrijednosti, odnosno težini djela koje se sprečava ili suzbija i na suzdržan način. Policijski službenik će uvijek upotrijebiti najblaže sredstvo prinude koje garantuje uspjeh, srazmjerno razlogu upotrebe i na način kojim se službeni zadatak izvršava bez nepotrebnih štetnih posljedica.

Policijski službenik će prije upotrebe sredstva prinude na to upozoriti lice prema kome sredstvo namjerava da upotrijebi, ako je to u datoj situaciji moguće i neće dovesti u pitanje izvršenje službene radnje.

Policijski službenik je prilikom upotrebe sredstava prinude dužan da štiti ljudske živote, prouzrokuje što manje povreda i materijalne štete, kao i da obezbijedi da se pomoć povrijeđenom ili ugroženom licu što prije pruži i da njegova porodica ili drugi srodnici o tome što prije budu obaviješteni.“

Izveštavanje, kontrola i odgovornost u vezi sa upotrebom sredstava prinude

Član 96

„Policijski službenik podnosi pisani izvještaj o upotrebi sredstava prinude nadređenom policijskom službeniku što je prije moguće, a najkasnije 24 časa od upotrebe sredstava prinude.

Izveštaj iz stava 1 ovog člana sadrži podatke o sredstvu prinude, ime, prezime i matični broj lica protiv koga je upotrijebljeno, razlozima i osnovu upotrebe i o drugim činjenicama i okolnostima od značaja za ocjenu zakonitosti upotrebe sredstva prinude.

Zakonitost upotrebe sredstva prinude ocjenjuje direktor ili lice koje on ovlasti.

Ukoliko direktor ili lice koje on ovlasti ocijeni da su sredstva prinude nezakonito upotrijebljena obavezan je da, najkasnije u roku od pet dana od dana saznanja, preduzme mjere za utvrđivanje odgovornosti policijskog službenika koji je upotrijebio, odnosno naredio upotrebu sredstava prinude.

Za nezakonitu upotrebu sredstava prinude lično je odgovoran policijski službenik koji je primijenio, odnosno naredio nezakonitu upotrebu sredstava prinude.“

Izuzetno od stava 5 ovog člana, ministar ili lice koje on ovlasti obrazuje komisiju koja ocjenjuje okolnosti pod kojima je sredstvo prinude upotrijebljeno, ako je:

- 1) policijski službenik upotrijebio vatreno oružje;
- 2) usljed upotrebe sredstava prinude nastupila teška tjelesna povreda ili smrt lica; ili
- 3) sredstvo prinude upotrijebljeno protiv grupe lica.

Komisija iz stava 7 ovog člana, obrazuje se u roku od tri dana od dana upotrebe sredstava prinude, i čine je dva policijska službenika sa najvišim policijskim zvanjem, jedan predstavnik Ministarstva i jedan predstavnik reprezentativnog sindikata Policije.

Komisija iz stava 7 ovog člana, utvrđuje okolnosti pod kojima je upotrijebljeno sredstvo prinude, prikupljanjem podataka, u skladu sa zakonom, o čemu, u što kraćem roku, sačinjava zapisnik.

O zakonitosti upotrebe sredstava prinude, komisija iz stava 7 ovog člana sačinjava mišljenje o okolnostima opravdanosti upotrebe sredstava prinude, koje, u što kraćem roku, dostavlja ministru ili licu koje je on ovlastio....

Mišljenje komisije o upotrebi sredstava prinude iz stava 7 tačka 2 ovog člana, dostavlja se državnom tužiocu na ocjenu.

Pravna pomoć u vezi sa upotrebom sredstava prinude

Član 97

„Kad se utvrdi da su sredstva prinude upotrijebljena u granicama zakonom utvrđenih ovlašćenja, isključena je odgovornost policijskog službenika koji ih je upotrijebio.

Kad se protiv policijskog službenika vodi krivični postupak zbog upotrebe sredstava prinude iz stava 1 ovog člana ili preduzimanja drugih radnji u obavljanju službenog posla, Ministarstvo će mu obezbijediti besplatnu pravnu pomoć u tom postupku.“

Fizička snaga

Član 98

„Upotrebom fizičke snage, u smislu ovog zakona, smatra se upotreba različitih zahvata borilačkih vještina ili njima sličnih postupaka na tijelu drugog lica, kojima je cilj odbijanje napada ili savlađivanje otpora lica uz nanošenje najmanje štetnih posljedica.

Napadom se smatra svaka radnja preduzeta da se napadnuti povrijedi ili liši života, da se nasilno uđe u objekat ili prostor oko objekta u koji je ulaz zabranjen ili da se policijski službenik omete ili spriječi u izvršenju službene radnje.

Otporom se smatra svako suprostavljanje zakonitim službenim mjerama i radnjama koje se može vršiti oglašavanjem ili zauzimanjem klečećeg, sjedećeg, ležećeg ili sličnog položaja, (pasivni otpor) ili zaklanjanjem ili držanjem za lice ili predmet, otimanjem, stavljanjem u izgled da će se lice napasti ili preduzimanjem slične radnje (aktivni otpor).

Fizička snaga upotrebljava se u skladu sa pravilima vještine samoodbrane, a sa upotrebom se prestaje čim prestane napad ili otpor lica prema kojem je upotrijebljena.“

Službena palica

Član 101

„Službena palica se može upotrijebiti ako su blaži načini upotrebe fizičke snage i ručnog spreja sa nadražujućim dejstvom bezuspješni ili ne garantuju uspjeh.

Udarci službenom palicom ne nanose se u predjelu glave, vrata, kičmenog stuba, grudnog koša, trbušnog zida, genitalija i zglobova, osim kao krajnja mjera.

Prema licima mlađim od 14 godina, očigledno bolesnim i iznemoglim licima, licima sa teškim invaliditetom i ženama čija je trudnoća vidljiva, službena palica se može upotrijebiti samo ako neko od tih lica vatrenim oružjem, oruđem ili drugim opasnim predmetom ugrožava svoj život, život policijskog službenika ili život drugog lica.

Izgled i bliže karakteristike službene palice propisuje Ministarstvo.“

Vrste kontrole

Član 189

„Kontrola rada Policije obezbjeđuje se parlamentarnom, građanskom i unutrašnjom kontrolom.“

Način vršenja parlamentarne kontrole

Član 190

„Parlamentarna kontrola rada Policije vrši se na način propisan posebnim zakonom.“

Savjet za građansku kontrolu

Član 191

„Građansku kontrolu Policije vrši Savjet za građansku kontrolu rada policije (u daljem tekstu: Savjet).

Savjet je tijelo koje ocjenjuje primjenu policijskih ovlaštenja radi zaštite ljudskih prava i sloboda.

Savjetu se mogu obraćati građani i policijski službenici.

Savjet se sastoji od pet članova od kojih po jednog imenuju: Advokatska komora Crne Gore, Ljekarska komora Crne Gore, Udruženje pravnika Crne Gore, Univerzitet Crne Gore i nevladine organizacije koje se bave ljudskim pravima.

Policija je dužna da, na zahtjev Savjeta, pruži potrebne informacije i obavještenja.“

Organ koji vrši unutrašnju kontrolu

Član 194

„Unutrašnju kontrolu Policije vrši posebna organizaciona jedinica Ministarstva.“

Poslovi unutrašnje kontrole

Član 195

„Poslovi unutrašnje kontrole su: kontrola zakonitosti vršenja policijskih poslova, a naročito u pogledu poštovanja i zaštite ljudskih prava prilikom izvršavanja policijskih zadataka i primjeni policijskih ovlaštenja; preduzimanje mjera i radnji u skladu sa zakonom u cilju otkrivanja i suzbijanja krivičnih djela policijskih službenika izvršenih na radu ili u vezi sa radom i druge kontrole od značaja za efikasan i zakonit rad.

Sadržinu i obrazac službene legitimacije i izgled službene značke propisuje Ministarstvo.“

Pravilnik o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlaštenja u obavljanju tih poslova⁶

Član 1

„Ovim pravilnikom propisuje se bliži način obavljanja određenih policijskih poslova i primjena ovlaštenja u obavljanju tih poslova.“

Član 2

„Policijski službenik vrši poslove i primjenjuje policijska ovlašćenja u skladu sa uslovima propisanim zakonom.“

Član 3

„Policijski službenik, prije primjene svakog konkretnog ovlašćenja, procjenjuje da li su ispunjeni uslovi iz člana 2 ovog pravilnika.“

Član 5

„U obavljanju policijskih poslova policijski službenik je dužan da štiti živote građana i dostojanstvo ličnosti i može da primijeni samo one mjere kojima se sa najmanje štetnih posljedica obezbjeđuje obavljanje policijskih poslova.“

Član 6

„Policijski službenik je dužan da u vršenju policijskih poslova postupi obazrivo prema građanima, vodeći računa da ne povrijedi dostojanstvo ličnosti i da ih ne izlaže nepotrebnom uznemiravanju ili obavezama.

U vršenju policijskih poslova, policijski službenik se obraća građanima na jasan i razumljiv način i saopštava im razloge zbog kojih im se obraća.“

Član 218

„O svakoj upotrebi sredstva prinude policijski službenik koji je upotrijebio sredstva prinude i/ili koji je naredio upotrebu sredstava prinude neposredno ili preko dežurne službe odmah obavještava nadređenog policijskog službenika, a najkasnije 24 sata od upotrebe sredstva prinude podnosi o tome izvještaj u pisanom obliku.

U izvještaju iz stava 1 ovog člana navodi se mjesto, datum i čas upotrebe sredstva prinude, vrstu sredstva prinude, ime, prezime i jedinstveni matični broj lica protiv koga je upotrijebljeno i zašto je upotrijebljeno sredstvo prinude, druge podatke ako se radi o upotrebi sredstava prinude prema grupi ili prema životinjama, okolnosti pod kojima je sredstvo prinude upotrijebljeno, eventualne posljedice upotrebe, zakonski osnov i način upotrebe, ime i prezime policijskog službenika koji je upotrijebio, odnosno naredio upotrebu sredstva prinude i druge činjenice i okolnosti koje su neophodne za ocjenu opravdanosti, pravilnosti i zakonitosti upotrebe sredstva prinude.

Nadređeni policijski službenik dužan je da odmah prikupi obavještenja o okolnostima upotrebe sredstava prinude i da mišljenje o opravdanosti i pravilnosti upotrebe sredstava prinude, osim ako je za procjenu opravdanosti i pravilnosti upotrebe sredstava prinude obrazovana posebna komisija.

Nadređeni policijski službenik mišljenje iz stava 3. ovog člana, sa izvještajem policijskog službenika koji je upotrijebio sredstva prinude dostavlja rukovodiocu nadležne organizacione jedinice.

Rukovodilac nadležne organizacione jedinice sačinjava izvještaj o okolnostima upotrebe sredstava prinude koji sa svim spisima, radi ocjene zakonitosti, dostavlja ministru, u roku od 48 časova od trenutka kad je upotrijebljeno sredstvo prinude”.

Kada su u pitanju poslovi sektora Uprave policije, isti su određeni Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Uprave policije čije izmjene su u toku. Prema ranijem Pravilniku predviđeno je da:

Član 9

„**U sektoru specijalne policije** vrše se poslovi koji se odnose na: suzbijanje i borbu protiv svih oblika terorizma, talačkih i drugih kriznih situacija; rješavanje otmica, vazduhoplova i drugih prevoznih sredstava na kopnu i vodi; lišavanje slobode članova organizovanih kriminalnih grupa i izvršilaca najtežih krivičnih djela; pružanje pomoći organizacionim jedinicama Uprave policije iz djelokruga rada Sektora; obezbjeđenje lica i objekata od posebnog značaja za državu; koordinaciju rada interventnih jedinica u uslovima kriznih situacija i narušenog javnog reda i mira u većem obimu; ronilačke intervencije i akcije spašavanja u slučajevima elementarnih i drugih nepogoda; planiranje, organizovanje i izvođenje obuke službenika za izvršavanje zadataka iz djelokruga rada jedinica; provjere osposobljenosti, praćenje i usmjeravanje rada pripadnika jedinica; izučavanje i predlaganje primjene savremenih metoda i taktika postupanja u vršenju najsloženijih zadataka; predlaganje nabavke i održavanja tehničkih sredstava, naoružanja i opreme za potrebe jedinica; asistenciju i saradnju sa specijalnim policijama drugih država; izvještavanje o realizaciji postavljenih ciljeva; izradu standardnih operativnih procedura za postupanje specijalnih jedinica u kriznim situacijama i druge poslove iz djelokruga rada Uprave policije.

Protivteroristička jedinica vrši poslove koji se odnose na: suzbijanje i borbu protiv svih oblika terorizma; rješavanje najsloženijih otmica, talačkih i drugih kriznih situacija, lišavanje slobode članova organizovanih kriminalnih grupa i izvršilaca najtežih krivičnih djela; pružanje pomoći organizacionim jedinicama Uprave policije u situacijama, u kojima se očekuje pružanje otpora vatrenim oružjem; posebna obezbjeđenja visokih državnih funkcionera i objekata od posebnog značaja; snajperske operacije; ronilačke intervencije i akcije spašavanja u slučajevima elementarnih i drugih nepogoda, asistencije i saradnju sa specijalnim policijama drugih država; izvještavanje o realizaciji postavljenih ciljeva i druge poslove iz djelokruga rada Uprave policije.

Posebna jedinica policije vrši poslove koji se odnose na: suzbijanje i borbu protiv svih oblika terorizma i organizovanog kriminala; podršku Protivterorističkoj jedinici u rješavanju talačkih i drugih kriznih situacija; lišavanje slobode članova

organizovanih kriminalnih grupa i izvršilaca najtežih krivičnih djela u slučajevima povišenog bezbjednosnog rizika; uspostavljanja narušenog javnog reda i mira u većem obimu, obezbjeđenja javnih skupova i manifestacija sa najvećim stepenom bezbjednosnog rizika; koordinaciju rada interventnih jedinica u uslovima kriznih i situacijama narušenog javnog reda i mira u većem obimu; pružanje pomoći organizacionim jedinicama Uprave policije u izvršavanju složenijih poslova i zadataka; obezbjeđenje lica i objekata od posebnog značaja; podršku institucijama države u otklanjanju posledica izazvanih elementarnim nepogodama i drugim nesrećama; organizovanje; izučavanje i predlaganje primjene savremenih metoda i taktika postupanja u vršenju najsloženijih zadataka, asistencija i saradnje sa posebnim jedinicama policija drugih država; izvještavanje o realizaciji postavljenih ciljeva; izrade standardnih operativnih procedura za postupanje Jedinice u vršenju najsloženijih bezbjednosnih zadataka i druge poslove iz djelokruga rada Uprave policije.

Jedinica za logistiku i podršku vrši poslove koji se odnose na: obezbjeđenje uslova za efikasan rad Protivterorističke i Posebne jedinice policije; podršku jedinicama u realizaciji poslova iz djelokruga rada; upotrebu specijalnih vozila, konja i pasa za izvršavanje zadataka iz nadležnosti Uprave policije; planiranje, organizovanje i izvođenje obuka službenika za izvršavanja zadataka iz djelokruga rada jedinica; provjere osposobljenosti pripadnika jedinica; izučavanje i predlaganje primjene savremenih metoda i taktika postupanja u vršenju najsloženijih zadataka; predlaganje nabavke i održavanja tehničkih sredstava, naoružanja i opreme za potrebe jedinica; učešće u izradi programa rada i standardnih operativnih procedura, učešće u izvršavanju najsloženijih bezbjednosnih zadataka jedinica i druge poslove iz djelokruga rada Sektora.“

Član 19

„**U centrima bezbjednosti** vrše se policijski poslovi na teritoriji jedinica lokalne samouprave, Glavnog grada i Prijestonice, a koji se odnose na: zaštitu života, lične i imovinske bezbjednosti; sprečavanje i otkrivanje krivičnih djela i pronalaženje i lišavanje slobode njihovih učinilaca; održavanje JRM-a i bezbjednosti saobraćaja na putevima u drumskom saobraćaju; kontrolu kretanja i boravka stranaca; određene kriminalističko-tehničke poslove i obavljanje drugih poslova iz djelokruga centara. Poslovi centra bezbjednosti izvršavaju se u okviru užih organizacionih jedinica i to: odjeljenja bezbjednosti, stanice policije i jedinice policije.“

Zakon o obligacionim odnosima⁷ predviđa:

Član 164

„(1) Za štetu koju zaposleni u radu ili u vezi sa radom prouzrokuje trećem licu odgovara privredno društvo, odnosno preduzetnik (poslodavac) kod koga je zaposleni radio u trenutku prouzrokovanja štete, osim ako dokaže da je zaposleni u datim okolnostima postupao onako kako je trebalo.“

⁷ „Službeni list Crne Gore“, br. 47/08 od 07.08.2008. godine, 04/11 od 18.01.2011. godine, 22/17 od 03.04.2017. godine.

(2) Oštećenik ima pravo da zahtijeva naknadu štete i neposredno od zaposlenog ako je štetu prouzrokovao namjerno.

(3) Odredbom stava 1 ovog člana ne dira se u pravila o odgovornosti za štetu koja potiče od opasne stvari ili opasne djelatnosti.

(4) Poslodavac koji je oštećenom naknadio štetu ima pravo da zahtijeva od zaposlenog naknadu koju je dao ako je ovaj štetu prouzrokovao namjerno ili iz krajnje nepažnje.

(5) Pravo iz stava 4 ovog člana zastarijeva u roku od šest mjeseci od dana kada je šteta naknađena.“

Član 207

„Prava ličnosti su: pravo na život, pravo na fizički (tjelesni) integritet, pravo na psihički (duševni) integritet, pravo na slobodu, pravo na čast, pravo na ugled, pravo na zaštitu privatnog života, pravo na dostojanstvo, pravo na sopstveni lik, pravo na sopstveni glas, pravo na prepisku i lične zapise, pravo na lični identitet, moralna komponenta autorskih prava, kao i druga prava ličnosti propisana Ustavom, potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava i posebnim zakonima.“

Član 210a

„(1) U slučaju povrede prava ličnosti sud će, prema težini povrede i okolnostima slučaja, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete, kao i u odsustvu materijalne štete.

(2) Prilikom odlučivanja o zahtjevu za pravičnu naknadu i o njenoj visini, sud vodi računa o svim okolnostima slučaja, a naročito o vrsti, načinu nanošenja i trajnim posljedicama povrede, životnoj dobi oštećenog, zanimanju i uopšte ličnoj situaciji oštećenog, o činjenici da li su stranke osigurane, o ekonomskoj situaciji štetnika i oštećenog, vremenu trajanja neosnovanog lišenja slobode, cilju kome služi novčana naknada, ali i o tome da se ne pogoduje težnjama koje nijesu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.“

IV ODNOS DRŽAVE I NULTA TOLERANCIJA NA MUČENJE I DRUGE OBLIKE ZLOSTAVLJANJA

Opseg obaveza koji svaka država ima u pogledu apsolutne norme međunarodnog prava kada je u pitanju tortura i mučenje je vrlo složen i širok. Problemi sa kojima se suočavaju mnoge države istočne i jugoistočne Evrope u velikoj mjeri se podudaraju i kao zajednički imenitelj mogu se uzeti kako loša zakonodavna rješenja, sa jedne strane, tako i neadekvatna sudska praksa nacionalnih sudova sa druge strane.

Ideal „nulte tolerancije“ na mučenje i druge oblike zlostavljanja još uvijek je nedostižan ne samo za našu zemlju, već i za određeni dio evropskih država te stoga pred nacionalnim organima postoji pozitivna obaveza da se preduzme čitav niz koraka kako bi se doprinijelo „iskorijenjavanju“ ovog oblika negativnog ponašanja kada je u pitanju postupanje određenih državnih organa.

Ono što bi trebalo da bude prvi korak jeste da se, bez obzira na postojeća materijalno-pravna rješenja, bez odlaganja unaprijedi praksa (način vođenja istražnih postupaka) krivičnog gonjenja službenih lica za sve oblike i akte zlostavljanja, mučenja i nehumanog postupanja i da se na taj način adresira fenomen nekažnjivosti kako ne bi prerastao u sistemsku pojavu u Crnoj Gori.

Kada se kaže unaprijedi praksa svakako treba imati u vidu da je neophodno:

A) dosljedno u praksi osigurati da se sve pritužbe i prijave žalbi na torturu ili zlostavljanje hitno i adekvatno istraže na nepristrasan način od strane nezavisnog tijela, da se na pravilan način utvrdi faktičko stanje prijavljenog događaja i naročito da ne postoji institucionalni odnos između pojedinaca koji su uključeni u sprovođenje istražnih radnji i potencijalnih osumnjičenih, odnosno počilaca tih djela;

B) dosljedno u praksi osigurati da u slučajevima pritužbi i prijave slučajeva torture ili zlostavljanja, osumnjičeni počinioci budu udaljeni - suspendovani sa službenih dužnosti odmah po podnošenju prijave na torturu ili zlostavljanje, a posebno za vrijeme trajanja istrage;

C) kod ove vrste krivičnih djela posebnu pažnju posvetiti činjenici da ukoliko postoji rizik da bi osumnjičeni mogli da ponove određena ponašanja ili izvrše bilo kakav oblik odmazde protiv navodne žrtve, preduzeti sve mjere kako bi se spriječilo na bilo koji način ometanje istrage;

D) državni organi na nacionalnom nivou u čijoj se nadležnosti nalazi krivični progon ovih djela treba da osiguraju i garantuju da će navodni počinioci biti propisno krivično gonjeni,

zatim optuženi i u jednom zakonito sprovedenom krivično-pravnom postupku, ukoliko se utvrdi njihova krivica, predložiti da dobiju kazne srazmjerne ozbiljnosti njihovih radnji;

Nadležni organi treba da prihvate da nije dovoljno da se samo utvrdi odgovornost službenog lica za zlostavljanje, već je potrebno i da se službena lica na adekvatan način kazne i sankcionišu. Kažnjavanje mora biti sprovedeno na način da kazna odgovara i da je srazmjerna težini počinjenog zlostavljanja, ili torture, mučenja ili drugog oblika zlostavljanja, jer se samo na taj način može imati odvraćajući efekat na druga službena lica koja su sklona vjerovanju da je takvo ponašanje dozvoljeno i da neopravdano zadiranje u nečiji fizički ili psihički integritet sa sobom ne nosi nikakve posljedice.

Upravo je ta svijest korijen problema nekažnjivosti i ona se razvijala decenijama na prostorima balkanskih zemalja, kako među službenim licima, tako i među građanima. Krivična odgovornost policijskih ili drugih službenika, inicijalna i kontinuirana obuka novih generacija službenih lica u tom smislu, adekvatno medijsko izvještavanje o fenomenu zlostavljanja koje sa jedne strane mora biti pokriveno stručnim i pravnim standardima, ali i izgradnja budućih generacija pravnika i drugih profesionalaca, su samo neki od koraka koji kumulativno mogu da dovedu do društva u kome postoji nulta tolerancija na zlostavljanje.

E) ukoliko se radi o prijavama i pritužbama za torturu ili zlostavljanje počinjeno u prostorijama zatvora ili pritvorskim jedinicama, potrebno je dosljedno u praksi osigurati da se prvi medicinski pregledi urade temeljno i bez prisustva policije ili zatvorskih službenika. Navedeni pregledi treba da budu urađeni na sveobuhvatan način u skladu sa standardima o efektivnoj i djelotvornoj istrazi, i da svaki oblik torture bude dokumentovan.

F) potrebno je dosljedno u praksi osigurati i razviti module obuke za pripadnike policije, kao i za sve službenike koji su zaduženi za sprovođenje zakona, o svim vidovima tehnika i načina uzimanja iskaza-intervjua, kao i o sprovođenju istrage bez prinude;

Krivična odgovornost policijskih ili drugih službenika, inicijalna i kontinuirana obuka novih generacija službenih lica u tom smislu, adekvatno medijsko izvještavanje o fenomenu zlostavljanja koje sa jedne strane mora biti pokriveno stručnim i pravnim standardima, ali i izgradnja budućih generacija pravnika i drugih profesionalaca, su samo neki od koraka koji kumulativno mogu da dovedu do društva u kome postoji nulta tolerancija na zlostavljanje.

G) potrebno je unaprijediti audio i video snimanje saslušanja osumnjičenih u pritvoru i obezbijediti kvalitetno i sigurno čuvanje svih snimaka, uključujući propisano minimalno trajanje.

Nesporno praktična edukacija u primjeni standarda kod ove vrste krivičnih djela, kako policijskih službenika tako i nosilaca pravosudnih funkcija, mora biti jedan od instrumenata koji bi doprinio postizanju zadovoljavajućeg efekta.

V PREPORUKE ZA PREVENTIVNO SMANJENJE POTENCIJALNIH SLUČAJEVA SVIH OBLIKA ZLOSTAVLJANJA, TORTURE ILI MUČENJA

Kada su u pitanju preporuke za preventivno uklanjanje nedostataka unutar crnogorskog pravnog sistema koji se tiču dostizanja standarda koji štiti član 3 Konvencije, jedan od njih se svakako tiče problema dugog trajanja sudskih postupaka iz ove oblasti. Nije bas rijetka pojava da postupci sprovođenja istraga ili postupci u kojima su optuženi pojedini pripadnici policije traju neopravdano dugo, iz kojih razloga naši građani zadovoljenje pravde traže pred sudom u Strazburu. U tom smislu, poseban fokus treba usmjeriti na pravo na suđenje u razumnom roku zagarantovano članom 6 Evropske Konvencije, sa posebnim akcentom kada je ova grupa predmeta u pitanju. Svakako da akcenat treba staviti na nastavak organizovanja posebnih radionica, okruglih stolova i konferencija kako bi nosioci pravosudnih funkcija bili u potpunosti upoznati sa standardima vezanim za ovaj član Konvencije.

Svakako da kada je ova vrsta predmeta u pitanju mora se poći i od činjenice koja se odnosi na djelotvornost samih pravnih lijekova u nacionalnom pravnom sistemu. Podsjećanja radi, kada je u pitanju djelotvornost pravnih lijekova koji se tiču dužine trajanja postupka u nacionalnom pravnom sistemu, Evropski sud je u svojoj presudi *Siništaj i drugi protiv Crne Gore* (upravo u predmetu koji se tiče zlostavljanja i torture lica lišenog slobode) od 20. marta 2015. godine priznao **djelotvornost ustavne žalbe Crnoj Gori** sa konstatacijom „u načelu“. Prema standardu koji Evropski sud zastupa, djelotvornost određenog nacionalnog pravnog lijeka se ne podrazumijeva, već se djelotvornost mora potvrđivati kroz donošenje obrazloženih odluka domaćih sudova na nacionalnom nivou. *Postojanje takvih pravnih sredstava mora biti dovoljno izvjesno ne samo u teoriji, već i u praksi, a ako to nije tako, nedostajace im potrebna dostupnost i djelotvornost (Dalia protiv Francuske, br. predstavke 26102/95, presuda od 19. februara 1998. godine, st. 38).*

Podsjetiću i na standard Suda koji je konstatovan još u presudi *Kudla protiv Poljske* da ako države ne obezbijede djelotvoran pravni lijek, „*pojedinci će sistematski biti primorani da se obraćaju Sudu u Strazburu žalbama koje bi inače ... morale biti rješavane prije svega u okviru domaćeg pravnog sistema. Dugoročno posmatrano, efikasno djelovanje sistema zaštite ljudskih prava koji je uspostavljen Konvencijom moglo bi biti oslabljeno kako na domaćem tako i na međunarodnom planu.*“

Konačno, presudom *Siništaj i drugi protiv Crne Gore* utvrđena je povreda i materijalnog i procesnog aspekta člana 3 Konvencije zbog zlostavljanja od strane policije i nedostatka efikasne istrage, i bez obzira na činjenicu da je proteklo više od 6

godina od njene pravosnažnosti, još uvijek nije izvršena, te se ista i dalje nalazi pod nadzorom Komiteta Ministara Savjeta Evrope, jer radnje preduzete od strane nadležnih državnih organa u cilju otkrivanja počinitelaca do danas nijesu dale rezultate i ocijenjene su od strane Komiteta Ministara kao nedovoljne za ispravljanje utvrđenih povreda u konkretnom slučaju.

Poseban značaj za cjelokupni pravni sistem svakako jeste presuda *Baranin i Vukčević protiv Crne Gore* kojom je Evropski sud jednoglasno utvrdio da je na nacionalnom nivou prekršen procesni aspekt zabrane mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (čl. 3 EKLP) zbog nedjelotvorne istrage policijskog zlostavljanja građana (Baranina i Vukčevića) u Zlatarskoj ulici 24.10.2015. godine. Naime, Evropski sud je zaključio da nadležni državni organi, prvenstveno tužilaštvo i policija, nijesu sproveli efikasnu i djelotvornu istragu kako bi otkrili počinioc zlostavljanja i adekvatno ih kaznili. Utvrđeno je da istraga nije bila brza, temeljna, nezavisna i nije omogućila dovoljan javni nadzor, što je znatno umanjilo njenu sposobnost da identifikuje odgovorne osobe. Sud je zaključio da činjenica da je utvrđena odgovornost komandanta SAJ-a za pomoć izvršiocima zlostavljanja i da je sankcionisan zbog toga, ne može dovesti do zaključka da je država izvršila svoju dužnost prema članu 3 Konvencije da sprovede djelotvornu istragu.

S obzirom da apsolutna zabrana torture spada u međunarodne obaveze svih država i da je prema standardima razvijenih demokratskih društava i principu vladavine prava neprihvatljivo da pojedinci pretrpe bilo koji oblik mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, u tom smislu ukazujemo da je nadležno državno tužilaštvo dužno da po službenoj dužnosti na temeljan i efikasan način i u skladu sa standardima Savjeta Evrope sprovede istragu i ispita kritične događaje, kako bi se procesuirala odgovorna lica i ispravile utvrđene povrede. Ustavom zagarantovana zaštita i poštovanje ljudskih prava obavezuju sve nadležne organe na temeljnu istragu ovakvih krivičnih djela, posebno imajući u vidu činjenicu da je zlostavljanje posljedica prekomjerne upotrebe sile od strane državnih službenika. Sprovođenje hitnih, temeljnih i nezavisnih istraga koje će rezultirati procesuiranjem i kažnjavanjem odgovornih učinilaca neophodno je da bi se održalo povjerenje javnosti i obezbijedila vladavina prava.

Kao što je već pomenuto, od neprocjenjivog je značaja edukacija svih nosilaca državno - tužilačkih funkcija, službenika policije u pogledu sprovođenja djelotvorne istrage i njihovih prava i obaveza u tom smislu, s posebnim osvrtom na standarde ustanovljene u praksi Evropskog suda i primijenjene u navedenim presudama, koju je neophodno sprovesti preko Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, a kada su u pitanju službenici policije preko Uprave za kadrove, u kom smislu je neophodno nastaviti sa kontinuiranim stručnim usavršavanjem za jasnu i pravilnu primjenu standarda iz sudske prakse Evropskog suda.

Nadalje, neophodno je sprovesti obuke sudijskog kadra u dijelu utvrđivanja i uspostavljanja pravilnog balansa ugroženih i suprotstavljenih prava prilikom procjene i dosuđivanja naknade štete u građanskim postupcima po ovom pitanju.

Imajući u vidu da su predmeti u kojima je Evropski sud utvrdio povrede kako materijalnog tako i procesnog aspekta člana 3 još uvijek otvoreni pred Komitetom Ministara, preporučuje se da Vrhovno državno tužilaštvo Crne Gore u okviru svoje nadležnosti posebnu pažnju usmjeri efikasnijem izvršavanju presuda Evropskog suda za ljudska prava u kojima je utvrđena povreda člana 3 (zabrana mučenja) Konvencije i preduzme sve neophodne mjere i korake kako bi se okončala istraga u predmetima koji još nijesu zatvoreni pred Komitetom ministara Savjeta Evrope (predmet *Siništaj i drugi* i predmet *Baranin i Vukčević*). U tom smislu potencirati važnost da se nadležni državni tužioci u cjelosti pridržavaju obavezujućeg *Uputstva opšteg karaktera* Vrhovnog državnog tužilaštva, Tu.br. 10/19 od 27. juna 2019. godine;

Polazeći od preporuka Komiteta za sprečavanje torture, potrebno je izvršiti intervencije u zakonskim propisima, prvenstveno Krivičnom zakoniku u dijelu koji se odnosi na zastarjelost ovih oblika krivično-pravnog postupanja. S tim u vezi potrebno je uvesti zakonsku normu po kojoj ova vrsta krivičnih djela ne zastarijeva. Na ovaj način kao država obezbijedili bi da naš krivično-pravni sistem izbjegne svaki vid potencijalnog rizika od nekažnjivosti usljed zastare. Takođe, potrebno je izvršiti izmjene definicije mučenja u Krivičnom zakoniku na način što bi se izvršilo potpuno usklađivanje sa članom 1 Konvencije.

Stanje u ustanovama zatvorenog i otvorenog tipa i kampovima za prihvatač tražilaca azila

Uprava policije - pravni i institucionalni okvir

U skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima (ZUP), policijski poslovi su: zaštita i unapređenje bezbjednosti građana i Ustavom utvrđenih sloboda i prava; zaštita imovine; sprečavanje vršenja, otkrivanje i rasvjetljavanje krivičnih djela za koja se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti i prekršaja; prevencija svih oblika kriminaliteta i drugih nezakonitih postupanja, pronalaženje učinilaca krivičnih djela i prekršaja i njihovo dovođenje nadležnim organima, kao i preduzimanje mjera i radnji za otkrivanje i identifikovanje imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću; ... obezbjeđivanje javnih okupljanja građana i javnih priredbi u skladu sa zakonom i drugi poslovi propisani zakonom, koji se vrše primjenom policijskih ovlašćenja, mjera i radnji.⁸

Policijska ovlašćenja, mjere i radnje su: obrada podataka o ličnosti i drugih podataka; utvrđivanje identiteta lica i istovjetnosti predmeta; pozivanje; dovođenje; privremeno ograničenje slobode kretanja; davanje upozorenja; izdavanje naredjenja; upotreba tuđeg saobraćajnog sredstva ili sredstva veze; utvrđivanje prisustva alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci u organizmu; privremeno oduzimanje, čuvanje i uništenje predmeta; traganje za licima i predmetima; zaustavljanje i pregled lica, predmeta i prevoznih sredstava; javno obećanje nagrade; snimanje na javnom mjestu; upotreba sredstava prinude; sprovođenje posebnih policijskih radnji; sprovođenje pripremnih radnji za primjenu mjera tajnog nadzora; poligrafsko testiranje; protivdiverzioni pregled; obezbjeđenje i pregled mjesta događaja; preduzimanje mjera za otklanjanje neposredne opasnosti i druga ovlašćenja propisana zakonom.⁹

Policijski službenik će upotrijebiti sredstva prinude kad je to neophodno radi zaštite bezbjednosti ljudi, odbijanja napada i sprečavanja bjekstva, ako se davanjem upozorenja ili izdavanjem naredjenja ne može izvršiti službeni zadatak, samo ako se na drugi način ne može izvršiti zadatak, srazmjerno opasnosti koja prijete zakonom zaštićenom dobru i vrijednosti, odnosno težini djela koje se sprečava ili suzbija i to najblaže sredstvo prinude kojim se postiže cilj, srazmjerno razlogu upotrebe i na

⁸ Zakon o unutrašnjim poslovima („Službeni list Crne Gore”, br. 070/21 od 25.06.2021, 123/21 od 26.11.2021), čl. 18.

⁹ ZUP, čl. 41.

način kojim se službeni zadatak izvršava bez nepotrebnih štetnih posljedica.¹⁰

Ovlašćenje policijskog službenika za lišenje slobode lica sadržano je u Zakoniku o krivičnom postupku, Zakonu o prekršajima, Zakonu o unutrašnjim poslovima, Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku i Zakonu o bezbjednosti saobraćaja na putevima. Lice lišeno slobode/zadržano lice se, u slučajevima propisanim zakonom, tj. kada je u odnosu na lice lišeno slobode/zadržano lice donesen akt o zadržavanju od strane nadležnog državnog tužioca ili sudije koji vodi prekršajni postupak, zadržava u prostorijama policije namijenjenim za zadržavanje lica lišenih slobode i zadržanih lica. Izuzetno, u opravdanim slučajevima (nedovoljni kapaciteti prostorija za zadržavanje, epidemiološki razlozi i slično) policijski službenik može zadržati lice i u drugim odgovarajućim službenim prostorijama policije. Izuzetno, u opravdanim slučajevima (nedovoljni kapaciteti prostorija za zadržavanje, epidemiološki razlozi i slično) policijski službenik može zadržati lice i u drugim odgovarajućim službenim prostorijama policije. I lice lišeno slobode/zadržano lice kome nije donesen akt o zadržavanju od strane nadležnog državnog tužioca ili sudije koji vodi prekršajni postupak, može se, izuzetno, uz službenu zabilješku o lišenju slobode, smjestiti u prostorije policije namijenjene za zadržavanje lica lišenih slobode i zadržanih lica, a najduže do sprovođenja, odnosno privođenja nadležnom državnom tužiocu/sudiji koji vodi prekršajni postupak ili do puštanja na slobodu, shodno zakonom propisanim rokovima. Policijski službenik koji lišava slobode određeno lice mora da tom licu, čim prije bude moguće: - saopšti da je lišeno slobode; - saopšti razlog za lišenje slobode; - obavijesti ga na svom ili jeziku koji razumije da nije dužno ništa da izjavi; - da ima pravo da uzme branioca koga samo izabere i pravo na pristup braniocu; - da zahtijeva da se o lišenju slobode obavijesti lice koje samo odredi, kao i diplomatski, odnosno konzularni predstavnik države čiji je državljanin, odnosno predstavnik odgovarajuće međunarodne organizacije, ako se radi o licu bez državljanstva. - kao i da ga upita za (1) ime i prezime (2) datum rođenja (3) mjesto rođenja (4) državljanstvo i (5) adresu prebivališta i boravišta.¹¹

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Uprave policije iz 2021. godine utvrđena je unutrašnja organizacija i sistematizacija Uprave policije, organizacione jedinice, njihov djelokrug, radna mjesta, broj izvršilaca, opis poslova i uslovi za njihovo obavljanje, kao i raspoređivanje policijskih i drugih službenika i namještenika i zapošljavanje pripravnika.

U centrima bezbjednosti vrše se policijski poslovi na teritoriji jedinica lokalne samouprave, Glavnog grada i Prijestonice, a koji se odnose na: zaštitu života, lične i imovinske bezbjednosti; sprečavanje i otkrivanje krivičnih djela i pronalaženje i lišavanje slobode njihovih učinilaca; održavanje JRM-a i bezbjednosti saobraćaja na

¹⁰ ZUP, čl. 94.

¹¹ Instrukcija o postupanju policijskih službenika prema licima lišenim slobode i zadržanim licima, Uprava policije Crne Gore, mart 2021. godine.

putevima u drumskom saobraćaju; kontrolu kretanja i boravka stranaca; određene kriminalističko-tehničke poslove i obavljanje drugih poslova iz djelokruga centara. Poslovi centra bezbjednosti izvršavaju se u okviru užih organizacionih jedinica i to: odjeljenja bezbjednosti, stanice policije i jedinice policije.

U nastavku izvještaja će biti više riječi o primjeni navedenih propisa, a posmatrano kroz centre odnosno odjeljenja bezbjednosti koje su timovi GA obišli, odnosno o kojima su informacije prikupljene na osnovu javno dostupnih informacija uključujući zvanične izvještaje državnih organa, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, međunarodnih organizacija i organizacija civilnog sektora.

1.1. Centar bezbjednosti Nikšić

Prilikom posjete CB Nikšić 19.11.2021. godine, predstavnici Građanske alijanse su obišli prostorije za zadržavanje i obavili razgovor sa zatečenim licima.

1.1.1. Materijalni uslovi

U CB bezbjednosti Nikšić postoje 4 prostorije za zadržavanje od kojih je jedna sa jednim krevetom, dvije sa po 2 kreveta i jedna sa 3 kreveta koje ispunjavaju minimalne standarde u pogledu kvadrature (4m² po osobi), sa manjim odstupanjem kod prostorije br. 2.

Dimenzije prostorija:

Prostorija br. 1 –dimenzija - 4,24 x 2,73 - ukupne površine 11,57 m². Visina prostorije iznosi 2,38 m.

Prostorija br. 2 – namijenjena za smještaj žena, dimenzija 2,68 x 2,75 – ukupne površine 7,37 m². Visina prostorije iznosi 2,38 m.

Prostorija br. 3 –dimenzija 3,10 x 2,75 – ukupne površine 8,53 m². Visina prostorije iznosi 2,42 m.

Prostorija br. 4 –dimenzija 4,63 x 3,36 – ukupne površine 15,55 m². Visina 2,36m.

Prostorije su zatečene uredne. Osoba zadužena za održavanje higijene svakodnevno čisti pomenute prostorije. Svaka od navedenih prostorija je prirodno osvijetljena, a postoji i vještačko osvijetljenje. Svaka prostorija ima umivaonik i obezbijeđen je dotok vode. U toku radnog vremena lica lišena slobode dobijaju obrok iz bifea koji se nalazi u sastavu prostorija CB Nikšić, dok nakon radnog vremena dobijaju hranu koja im se obezbjeđuje iz prodavnice sa kojom je Biro za ishranu zaključio ugovor o nabavci hrane.

Pitanje šta su to razumne dimenzije policijske ćelije (ili bilo kojeg drugog tipa smještaja pritvorenika/zatvorenika) je vrlo složeno. Prilikom pravljenja te procjene

treba uzeti u obzir mnoge faktore. Međutim, delegacije CPT su smatrale da postoji potreba za osnovnim smjernicama u toj oblasti. Trenutno se koristi sljedeći kriterijum (koji se više smatra za poželjni nivo, a ne za minimalni standard) prilikom procjene policijskih ćelija namjenjenih jednoj osobi za boravak duži od nekoliko sati: veličine od 7 kvadratnih metara, sa 2 ili više metara od zida do zida, 2,5 metra između poda i plafona.¹²

1.1.2. Mučenje i drugi oblici zlostavljanja

Nijesmo zatekli lica u prostorijama za zadržavanje. Takođe, nijesmo primili druge navode o eventualnom nezakonitom postupanju službenika CB Nikšić. Ipak, treba napomenuti da do danas nijesu identifikovani policijski službenici CB Nikšić koji su dana 13. maja 2020. godine u Nikšiću, tada maloljetnom A.C. koji je učestvovao u spontanom okupljanju građana u Nikšiću, a koji su izražavali neslaganje sa lišavanjem slobode Episkopa budimljansko-nikšićkog Joanikija i sveštenstva, povrijedili pravo na dostojanstvo i nepovredivost ličnosti nečovječnim i ponižavajućim postupanjem, a u vezi sa čim je Ombudsman dao preporuku da: „Uprava policije bez odlaganja, preduzme mjere za identifikaciju i utvrđivanje odgovornosti svih policijskih službenika, koji su dana 13.05.2020. godine prekoračili ovlašćenja prema maloljetnom licu C.A.“¹³

Preporuka 1: Bez odlaganja, preduzeti mjere za identifikaciju i utvrđivanje odgovornosti svih policijskih službenika, koji su dana 13.05.2020. godine prekoračili ovlašćenja prema maloljetnom licu C.A.

Nažalost, namjerno zlostavljanje maloljetnika od strane službenih lica organa sprovođenja zakona uopšte nije iskorijenjeno i ostaje ozbiljan razlog za zabrinutost u određenom broju evropskih zemalja. Delegacije CPT-a i dalje primaju ubjedljive navode o zlostavljanju pritvorenih maloljetnika. Ti navodi često se odnose na udarce nogom, šamare, udarce pesnicom ili udarce palicama u vrijeme hapšenja (čak i nakon što je dotični maloljetnik fizički sputan), tokom prevoza ili naknadnog ispitivanja u ustanovama organa sprovođenja zakona. Takođe nije neuobičajeno da maloljetnici postanu žrtve prijetnji ili verbalnog zlostavljanja (uključujući prijetnje i verbalno zlostavljanje rasističke prirode), dok se nalaze u rukama organa za sprovođenje zakona.¹⁴

¹² Izvod iz 2. opšteg izveštaja, objavljen u 1992, CPT, stav 43.

¹³ Mišljenje Zaštitika ljudskih prava i sloboda br. 01-374/20-4 od dana 30.9.2020. godine.

¹⁴ Izvod iz 24. opšteg izveštaja, objavljen u 2015, CPT, stav 97.

1.1.3. Garancije protiv zlostavljanja lica lišenih slobode

Obezbijeđen je poseban ulaz sa zadnje strane zgrade kroz koji se uvode lica lišena slobode. Dio od ulaza do prostorija za zadržavanje i nadzorne prostorije pokrivene su kamerama. Centralni video nadzor je u realnom vremenu i ne mogu se snimci pregledati unazad, a što bi značilo službenicima u slučaju eventualnih incidentnih situacija. Trenutno, za tako nešto je neophodno podnijeti zahtjev Centralnom informacionom sistemu koji jedini ima tu mogućnost. Pomenuta mogućnost bi posebno bila od značaja prilikom zadržavanja lica koja su pod dejstvom alkohola ili psiho-aktivne supstance, a od kojih su neka od njih sklona samopovređivanju upravo dok su pod dejstvom ovih supstanci. Kontrola snimljenog materijala u smislu vraćanja snimka, kako smo obaviješteni, ni na koji način ne bi uticala na skladištenje snimljenog materijala na centralnom serveru kako se to uobičajeno radi.

Preporuka 2: Uvesti mogućnost vraćanja (tzv. premotavanja) video zapisa iz prostorija za zadržavanje uz poštovanje zaštite privatnosti ovih lica kod pojave incidentnih situacija.

Jedan dio hodnika kojim se sprovode lica lišena slobode je u jednom dijelu mračan i taj nedostatak treba otkloniti.

Preporuka 3: Odgovarajuće osvijetliti hodnik kojim se sprovode lica lišena slobode u cijeloj dužini.

Knjiga evidencije zadržanih lica i evidencije lica lišenih slobode su vođene uredno i nalaze se u dežurnoj službi. Višejezični informatori za lica lišena slobode nalaze se u istoj prostoriji i prema navodima službenika, sva lica prilikom prijema ih dobijaju na upoznavanje.

Preporuka 4: U prostorijama za zadržavanje takođe obezbijediti informatore iz kojih bi se lica koja se tu nalaze mogla informisati o svojim pravima, tim prije što su u takvim okolnostima zadržana lica ipak smirenija i mogu sa punom pažnjom da se upoznaju sa svojim pravima.

Uvođenjem specijalizovanih pritvorskih službenika mogla bi se osnažiti primjena proceduralnih garancija u praksi. Iako je dužnost policijskih službenika da odmah prilikom hapšenja informišu osobu lišenu slobode o njenim pravima, određeni pritvorski službenici mogu dvaput da provjere, prilikom prijema u pritvor, da li je osoba obaviještena o pravima, da li je razumjela obavještenje i može li da ga primijeni. Oni takođe mogu pružiti prvu priliku pritvorenoj osobi da podnese tužbu zbog zlostavljanja protiv službenika koji ga je lišio slobode, na primjer, u vezi s prekomjernom upotrebom sile nakon hapšenja. CPT je primijetio da, u nekim državama, svaka privedena osoba mora biti odmah predstavljena određenom, iskusnom zat-

vorskom službeniku, prije nego što se preduzmu bilo koji drugi koraci u proceduri. Ovaj pritvorski službenik odgovoran je za provjeru psihološkog ili fizičkog integriteta pritvorene osobe, uključujući i to da li je potreban pregled ljekara, kao i pružanje mogućnosti da obavijeste treću stranu, po svom izboru, o svojoj situaciji, kao i da kontaktiraju advokata. Specijalizovani policajci su dobro obučeni za postavljanje odgovarajućih pitanja i prepoznavanje i bilježenje indikativnih znakova kod osobe kojoj je potrebna posebna podrška i pažnja. To je nedvosmisleno dobra praksa.¹⁵

Saslušanja lica se obavljaju u kancelarijama inspektora. Obišli smo i provjerili kancelarije inspektora za krvne i seksualne delikte, kao i jedinice za suzbijanje privrednog kriminala i nije uočeno postojanje nijednog zabranjenog ili neoznačenog premeta. Video nadzor se ne nalazi u kancelarijama inspektora za krvne i seksualne delikte. Ovdje treba podsjetiti na dio izvještaja Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (KSM) od 9. do 16. oktobra 2017. godine u kojem se navodi: „U stvari, sami broj slučajeva na koje je delegacija naišla tokom posjete 2017. u vezi sa zlostavljanjem, zahtijeva hitno i odlučno djelovanje nadležnih organa. Crnogorski organi vlasti moraju da uvide da postojanje zlostavljanja od strane policijskih službenika predstavlja činjenicu, da to nije rezultat nekolicine grubih policajaca, već da je riječ o prihvaćenoj praksi unutar postojeće policijske kulture, posebno među kriminalističkim inspektorima. Nadležni organi bi trebalo da temeljno istraže sva sredstva kako bi osigurali da poruka o nultoj toleranciji zlostavljanja pritvorenih lica dođe do službenika za sprovođenje zakona na svim nivoima; trebalo bi ih navesti da spoznaju, kroz konkretne aktivnosti, da je država odlučna da iskorijeni zlostavljanje lica lišenih slobode. Borba protiv zlostavljanja podrazumijeva ne samo usvajanje odgovarajućih pravnih normi, već i preduzimanje potrebnih mjera kako bi se osigurala njihova primjena.“¹⁶

Preporuka 5: Obezbijediti video nadzor u kancelarijama za saslušanje čime bi se pojačale garancije u vezi sa bilo kakvim nedozvoljenim postupanjem inspektora.

1.1.4. Pitanja od značaja za službenike

Kao što je ranije u svojim izvještajima ukazao Ombudsman, još uvijek nijesu obezbijedeni redovni sistematski zdravstveni pregledi službenika, niti postoji psihološka podrška prije i nakon složenih policijskih akcija, visokog rizika i stresa.¹⁷ Takođe, timu GA je skrenuta pažnja na činjenicu da lica koja nijesu zadržana, odnosno kojima nije određeno zadržavanje, a lišena su slobode, borave satima u radnom prostoru službenika za pritvor, što nije dobra posebno sa aspekta bezbjednosti kako ovih lica tako i službenika.

¹⁵ Izvod iz 28. Opšteg izvještaja CPT-a, objavljen 2019. godine, st. 85.

¹⁶ Izvještaj Vladi Crne Gore o posjeti Crnoj Gori Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (KSM) od 9. do 16. oktobra 2017. godine, stav 14.

¹⁷ Izvještaj Zaštitnika dostupan na: https://www.ombudsman.co.me/img-articles_npm/61/izvje--taj%20o%20obilasku%20cb%20nik--i--.pdf.

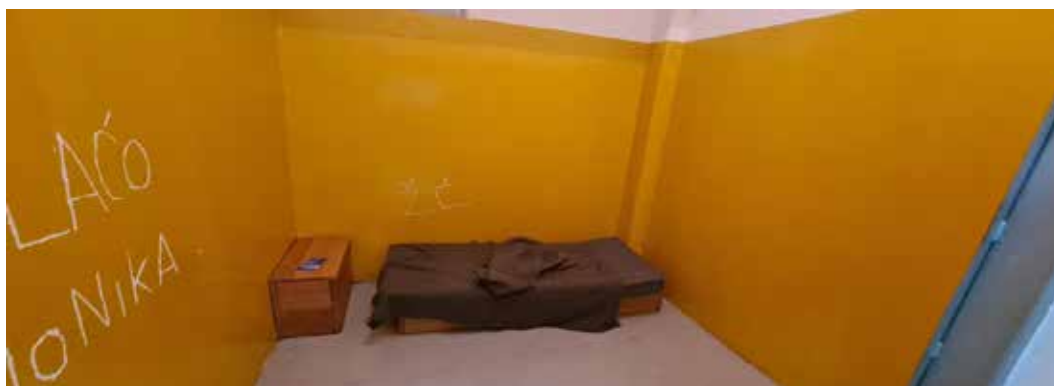
Preporuka 6: Razmotriti mogućnost obezbjeđivanja posebne prostorije u kojoj bi lica lišena slobode, a koja neće biti zadržana u prostorijama za zadržavanje, bezbjedno sačekala do preduzimanja sljedeće službene radnje.

1.2. Centar bezbjednosti Podgorica

Dana 24.12.2021. godine obišli smo Centar bezbjednosti Podgorica, razgovarali sa zatečenim službenicima i prikupili potrebne podatke.

1.2.1. Materijalni uslovi

Postoji 10 prostorija za zadržavanje, uglavnom su za po jednu osobu, a najveća ima 5 ležajeva, odnosno predviđena je za 5 osoba. Nasumičnim pregledom određenog broja prostorija primjećeno je: prostorija broj 1 je predviđena za 5 osoba, površine je 33,6 m². Prostorije broj 2, 3, 5 i 8 predviđene su za jedno lice i površine su po 8,6 m², dok je prostorija broj 10 predviđena za 3 osobe i površine je 15,7 m². Stanje je gotovo identično u svim prostorijama. Iako nema tragova krvi, djeluju neuredno. Ležajevi su drveni i imaju samo duške, koji su vidno prljavi, kao i ćebad. Rezervna ćebad se nalaze u prostoriji arhive od koje ključ ima samo komandir kome se radno vrijeme završava u 15 časova, te poslije toga drugi zaposleni nemaju pristup toj sobi. Ne postoje jastuci niti bilo kakva vrsta posteljine. Prirodno svjetlo je veoma slabo, dok je vještačko osvjetljenje zadovoljavajuće, osim u prostoriji br. 8 u kojoj vještačkog svjetla nije bilo. Voda radi pritiskom na taster i poslije određenog vremena se isključuje. U prostoriji broj 5 umivaonik je veoma prljav i zarđao što predstavlja zdravstveni rizik. Toalet za muškarce je zatečen u izuzetno lošem stanju, sa fekalijama po podu i ne postoji nikakav sapun što generalno predstavlja problem, a naročito u toku pandemije. Toalet za osobe sa invaliditetom je u sklopu ženskog toaleta i zatečen je u nešto boljem stanju.¹⁸



Fotografija1: prostorija za zadržavanje – OB Podgorica

¹⁸ Fotografije dostupne u arhivi GA.

Preporuka 1: Poboljšati materijalne uslove u prostorijama za zadržavanje uključujući obezbjeđivanje vještačkog osvjetljenja u svim prostorijama, popravku mobilijara i redovno održavanje higijene dušeka i ćebadi. Posebnu pažnju obratiti na higijenu toaleta.

Obavljen je pregled vozila za prevoz lica lišenih slobode i nijesu utvrđeni nedostaci, osim što je svjetlo veoma slabo u dijelu koji se koristi za prevoz pomenutih lica.

1.2.2. Mučenje i drugi oblici zlostavljanja

Prilikom posjete nijesu primljeni navodi o mučenju i zlostavljanju lica u CB Podgorica. Ipak, podsjećamo na mišljenje Zaštitnika ljudskih prava i sloboda koji je još 2020. godine naveo: „Zaštitniku se obratio X.Y., a povodom postupanja šest nepoznatih policijskih službenika CB Podgorica, za koje je naveo da su ga dana 25.5.2020. godine lišili slobode, a zatim ga mučili i prijetili mu, kako bi od njega dobili informacije potrebne za otkrivanje učinilaca više počinjenih krivičnih djela, uključujući i navod da su službenici više puta upotrijebili elektrošoker kako bi iznudili izjavu od njega. Nakon sprovedenog postupka Zaštitnik je ustanovio da su policijski službenici CB Podgorica povrijedili prava podnosioca pritužbe zlostavljajući ga nečovječnim i ponižavajućim postupanjem, na koji način je povrijeđeno njegovo ustavno pravo na zaštitu dostojanstva i nepovrjedivost fizičkog i psihičkog integriteta u vezi sa čim je data preporuka Upravi policije da bez odlaganja preduzme mjere za identifikaciju i utvrđivanje odgovornosti svih policijskih službenika, koji su prekoračili ovlašćenja prema podnosiocu pritužbe. Zaštitnik je ponovio i ranije date preporuke UP da obezbijedi da prilikom sačinjavanja zapisnika o obavještenju prikupljenom od građanina, unese podatke kao što su vrijeme početka i završetka prikupljanja obavještenja; da ustanovi vođenje preciznih i tačnih evidencija o privođenju i zadržavanju lica od strane službenika Uprave policije, kako bi se ustanovilo tačno vrijeme lišenja slobode i obezbijedile odgovarajuće procesne garancije prava osumnjičenog u smislu standarda koje priznaje praksa Evropskog suda za ljudska prava, kao i da razmotri mogućnost da snima tok saslušanja audio i video uređajem, uz dosljedno poštovanje ljudskih prava i sloboda lica koja se saslušavaju. UP do izrade ovoga izvještaja nije postupila po datoj preporuci, odnosno nije identifikovala službenike kako je preporučeno.“¹⁹ Kako je Ombudsman više puta naglasio, policijska solidarnost prilikom identifikovanja kolega koji su se ogriješili o zakon je pravilo od koga se (još uvijek) ne odstupa.

Svaka zabrana mučenja i drugih oblika zlostavljanja gubi na uvjerljivosti ako službenika lica koja su takva djela počinila ne odgovaraju za svoje postupke. Ako se na informaciju koja ukazuje na zlostavljanje ne reaguje brzo i efikasno, službenika lica koja su sklona zlostavljanju osoba lišenih slobode brzo će povjerovati – i to s razlogom – da to mogu da čine nekažnjeno. Svi naponi uloženi u promovisanje ljudskih

prava, putem stroge selekcije prilikom zapošljavanja i stručne obuke, biće osuđeni na neuspjeh. Ako se ne budu preduzimale efikasne mjere, sve osobe koje su u pitanju – kolege, viši rukovodioci u policiji, istražni organi – doprinijeće koroziji onih vrijednosti koje čine samu osnovu demokratskog društva.²⁰

1.2.3. Garancije protiv zlostavljanja lica lišenih slobode

Privedena lica se dovode do prostorija za zadržavanje iz tri pravca:

1. iz pravca ulice Svetozara Markovića;
2. iz zgrade gdje se nalaze kancelarije odjeljenja za narkotike, krvne i seksualne delikte;
3. u određenim situacijama privedena lica se uvode i na glavni ulaz.

Prostor od dijela zgrade kroz koji se privedena lica dovode do prostorija za zadržavanje je u potpunosti pokriven kamerama, ali u pojedinim djelovima nije dovoljno osvijetljen pa samim tim kamere donekle gube svoju funkciju jer je vidljivost loša.

Prostorije za zadržavanje su pokrivene video nadzorom. Iako imaju pristup video nadzoru, službenici nemaju kontrolu nad njim. Kontrolu nad video nadzorom imaju njihove kolege iz CIS-a (centralni informacioni sistem). Ovo predstavlja problem budući da nisu u mogućnosti da premotaju snimak unazad ukoliko se za tim pokaže potreba.

Preporuka 2: Uvesti mogućnost vraćanja (tzv. premotavanja) video zapisa iz prostorija za zadržavanje uz poštovanje zaštite privatnosti ovih lica kod pojave incidentnih situacija.

Rezolucija kamera koje prate službenici Uprave policije u prijemnoj sobi je izuzetno loša, znatno lošija od kvaliteta snimaka koje bilježe kamere koje su postavljene u drugim djelovima zgrade.

Preporuka 3: Obezbijediti odgovarajuću rezoluciju snimaka sa svih kamera koje su instalirane u CB-u.

Kada su u pitanju kancelarije inspektora za javni red i mir (JRM), 2 od 3 su pokrivene kamerama, bez prisustva eventualno spornih predmeta. Treća kancelarija koja nije pokrivena video nadzorom, po navodima službenika služi za odmor i druženje.

²⁰ Izvod iz 14. opšteg izveštaja, objavljen u 2004, CPT, stav 25.

Kancelarije inspektora za krvne delikte, konkretno nasilje u porodici, nijesu pokrivene kamerama, ali jeste hodnik koji do njih vodi. Ni u njima nijesu primijećeni eventualno sporni predmeti. Nijesmo mogli da pristupimo kancelarijama inspektora za narkotike.

Službenici vode urednu evidenciju o boravku lica u prostorijama za zadržavanje i o tome se vode zapisnici koji predstavljaju dobar primjer koji bi trebali da slijede službenici u drugim centrima i odjeljenjima bezbjednosti u Crnoj Gori. Evidencija se vodi uredno u skladu sa pravilima. Međutim, i dalje se ne vode precizne evidencije u smislu evidentiranja svih lica koja bivaju dovedena u pratnji policijskih službenika, posebno inspektora („može se desiti da neko lice pristupi CB-u u pratnji kolega, nakon čega sa tim kolegom ode u njegovu kancelariju“), kako je to Ombudsman preporučio.²¹

U samo jednoj prostoriji (broj 8) smo pronašli priručnik za zadržana lica na različitim jezicima.

Preporuka 4: U svim prostorijama za zadržavanje takođe obezbijediti informatore iz kojih bi se lica koja se tu nalaze mogla informisati o svojim pravima, tim prije što su u takvim okolnostima zadržana lica ipak smirenija i mogu sa punom pažnjom da se upoznaju sa svojim pravima.



Fotografije 2 i 3: nedovoljno osvijetljeni djelovi hodnika koji vode do prostorija za zadržavanje

Službenici koji rade u prostorijama određenim za zadržavanje lica su nas obavijestili da je svim licima koja tu borave omogućena ljekarska pomoć ukoliko za tim ima potrebe. Nakon obavljenog pregleda ljekar uvijek sačinjava izvještaj, čiji jedan primjerak ostaje u arhivi. Sporno je što pomenuti ljekarski izvještaj, za razliku od ljekarskih izvještaja koji sačinjava UIKS, ne sadrži skicu osobe što je bitno za konstatovanje eventualnih povreda pacijenta i ovaj nedostatak treba što prije otkloniti.

²¹ Izvještaj Ombudsmana dostupan na: https://www.ombudsman.co.me/docs/1646642012_godi--nji%20izvje--taj%20npm%20za%202020_final.pdf.

Preporuka 5: Ljekarske izvještaje dopuniti na način što bi, u slučaju tjelesnih povreda, iste bile evidentirane na skici osobe čime bi se znatno olakšalo evidentiranje povreda, a kasnije i njihovo dokazivanje u krivičnom postupku.

1.2.4. Pitanja od značaja za službenike

U otvorenoj prostoriji koja se nalazi pored prijemne sobe i arhive, nalazi se policijska oprema. Ova prostorija bi morala biti zaključana iz bezbjednosnih razloga. Takođe, na osnovu razgovora sa zatečenim službenicima izvodi se zaključak da je starosna struktura službenika dosta nepovoljna, te da se kadar ne podmlađuje srazmjerno odlivu službenika po raznim osnovama (duža bolovanja, prelazak na drugo radno mjesto unutar UP, penzionisanje...), posebno imajući u vidu da se do kraja 2022. godine očekuje penzionisanje većeg broja službenika.

Preporuka 6: izraditi strategiju upravljanja ljudskim resursima kojom bi se obezbijedilo kontinuirano rješavanje pitanja nedostajućeg kadra.

1.3. Centar bezbjednosti Budva

Monitoring tim je 02.02.2022. godine obavio nenajavljen monitoring posjetu CB Budva. Tim je primljen od strane Željka Kadovića, zamjenika komandira. U trenutku posjete nije bilo lica lišenih slobode. Po riječima službenika, najčešći razlog lišavanja slobode je zloupotreba alkohola, odnosno učestvovanje u saobraćaju u alkoholisanom stanju.

1.3.1. Materijalni uslovi

Uslovi i boravak lica lišenih slobode u Centru bezbjednosti Budva su unaprijeđeni.

U Centru postoje 3 sobe, sa ukupno 6 ležajeva i to: jednokrevetna soba površine 4,6m², dvokrevetna soba površine 6,64m², kao i trokrevetna soba površine 11,7m².

U jednokrevetnoj sobi nije bilo vještačke svjetlosti usljed nedostatka sijalice. Kako nam je objašnjeno, popravku iste vrši tim iz Podgorice, zbog specifičnosti svjetla i uređaja. Ovo centralizovano vršenje (uslovno govoreći) sitnih popravki nije adekvatno rješenje jer može prouzrokovati nepotrebno odlaganje. Takođe, u hodniku u sporednom ulazu se nalaze štampači koji mogu ometati privođenje lica, te je iste potrebno ukloniti, odnosno premjestiti na neko prikladnije mjesto.

Preporuka 1: Obezbijediti da se svi sitni kvarovi, uključujući zamjenu sijalica, obavljaju bez odlaganja, odnosno odmah po saznanju za iste. Prostorije upodobiti minimalnim standardima u pogledu kvadrature.

„Sve policijske ćelije treba da budu čiste i dovoljno prostrane da prime predviđeni broj lica, kao i da imaju adekvatno vještačko osvjetljenje (tj. dovoljno da se pri njemu može čitati) i ventilaciju; po mogućstvu, ćelije treba da imaju i prirodno (dnevno) osvjetljenje. Dalje, ćelije treba da budu opremljene namještajem koji omogućava odmor (npr. fiksirana stolica ili klupa), a lica koja se zadržavaju preko noći treba da budu snabdjevena čistim dušekom i čistim ćebetom (odnosno čaršafom, ako je toplo).“²²

Higijena je bila na zadovoljavajućem nivou, odnosno sve sobe su zatečene sa čistim dušecima. Saopšteno nam je da se sobe čiste odmah po napuštanju od strane lica lišenog slobode.

Hrana je za lica lišena slobode obezbijeđena iz lokalnog hotela i saopšteno nam je da se hrana dijeli za sva lica koja se zadržavaju duže od 12 sati, što je primjer dobre prakse.

Prema standardu CPT, zadržanom licu se moraju obezbijediti redovni obroci, što podrazumijeva najmanje jedan „potpun obrok“ dnevno. Pod „potpunim“ obrokom se podrazumijeva „nešto što je hranljivije od sendviča“, tj. kuvani obrok.²³

1.3.2. Mučenje i drugi oblici zlostavljanja

U posljednje vrijeme nije bilo pritužbi od strane lica lišenih slobode na postupanje službenika u Centru bezbjednosti, kao ni na materijalne uslove. Međutim, nijesmo dobili jasan odgovor o tome gdje se skladište, odnosno kako se čuvaju nestandardni predmeti oduzeti iz krivičnih djela i prekršaja.

1.3.3. Garancije protiv zlostavljanja lica lišenih slobode

Informativni list o pravima lica lišenih slobode bio je dostupan u prostorijama za zadržavanje i preveden je na više jezika.

Cijeli prostor ovog centra je pokriven nadzornim kamerama, koje su u funkciji.

Službenici nemaju kontrolu na video nadzorom i ne mogu vršiti premotavanje unazad kako bi provjerili sporne situacije. Kontrola video nadzora vrši se iz jednog centra iz Podgorice.

²² CPT, Holandija (Aruba) 2007, 17.

²³ CPT, Holandija (Aruba) 2007, 17.

Preporuka 2: Uvesti mogućnost vraćanja (tzv. premotavanja) video zapisa iz prostorija za zadržavanje uz poštovanje zaštite privatnosti ovih lica kod pojave incidentnih situacija.

Zdravstvena zaštita je uvijek omogućena na zahtjev i po potrebi lica koje je zadržano, međutim nismo dobili uvjerenja da je licima garantovana povjerljivost pregleda.

Preporuka 3: Obezbijediti povjerljivost pregleda u svim slučajevima u kojima ljekar ne insistira na prisustvu službenika.

Primjećujemo i da je Ombudsman u svom redovnom izvještaju, cijeneći stepen ispunjenosti ranije datih preporuka, naglasio da nije ispunjena preporuka u kojoj se preporučuje razmatranje mogućnosti snimanja saslušanja audio i video uređajem, uz dosljedno poštovanje ljudskih prava.²⁴

Preporuka 4: Razmotriti mogućnost snimanja saslušanja audio i video uređajem, uz dosljedno poštovanje ljudskih prava.

1.3.4. Pitanja od značaja za službenike

U ovom Centru radi 68 službenika, od čega je u trenutku posjete 5 službenika bilo na bolovanju zbog kovid virusa, dok su dvije službenice bile na porodiljskom odsustvu. Opšti je utisak da angažovani broj službenika nije dovoljan za optimalno funkcionisanje tokom ljetnjih mjeseci, imajući u vidu veći priliv gostiju.

Preporuka 5: Preispitati potrebu angažovanja dodatnog broja službenika u skladu sa stvarnim potrebama.

Takođe, službenicima nije omogućen redovni zdravstveni pregled, kao ni neophodna psihološka podrška, kako je to Ombudsman preporučio.²⁵

Preporuka 6: Omogućiti službenicima redovni zdravstveni pregled kao i neophodnu psihološku podršku.

1.4. Odjeljenje bezbjednosti Kotor

Obilazak OB Kotor obavljen je dana 08.03.2022. godine i tom prilikom su pregledane prostorije za zadržavanje lica, prostorije koje se koriste za saslušavanje lica, kao i evidencije zadržanih lica i lica lišenih slobode.

²⁴ Izvještaj Ombudsmana: https://www.ombudsman.co.me/img-articles_npm/89/izvje--taj%20o%20obilasku%20cb%20budva.pdf.

²⁵ Isto.

1.4.1. Materijalni uslovi

U OB Kotor postoje tri prostorije za zadržavanje od čega dvije dvokrevetne i jedna trokrevetna prostorija. Sve tri prostorije imaju vještačku i prirodnu svjetlost. Iako prostorije za zadržavanje u pogledu površine i dimenzija ispunjavaju standarde koji su propisani Pravilnikom o uslovima koje moraju da ispunjavaju prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode, dimenzije prostorija br. 2 i br. 3 nijesu u skladu sa standardom CPT-a.²⁶ Kako Pravilnik nije u skladu sa standardom CPT-a, Ombudsman je i podnio inicijativu za izmjenu ovog Pravilnika kako bi isti bio upodobljen sa standardima CPT-a, na šta do dana izrade ovoga izvještaja nije odgovoreno, već je najavljeno usvajanje novog Pravilnika.



Fotografije 4 i 5: hodnik koji vodi do prostorija za zadržavanje i prostorija za zadržavanje

Svaka od ovih prostorija ima interfon. U svakoj prostoriji nalazi se klima uređaj. Dotok svježe vode je obezbijeđen. Ležajevi su drveni i imaju samo duške i ćebad. Ne postoje jastuci niti bilo kakva vrsta posteljine. Ćebad se peru jednom mjesečno i to po usmenom dogovoru i na osnovu ličnog poznanstva službenika policije sa direktorom bolnice u Kotoru koji im na taj način izađe u susret. Kada su ćebad na pranju, bolnica im pošalje drugu ćebad. Toalet se nalazi na kraju pomenutog hodnika. Higijena u toaletu i prostorijama za zadržavanje je na visokom nivou.

Preporuka 1: Institucionalno i na održiv način urediti pitanje snabdijevanja jasticima, posteljinom i ćebadima i obezbijediti njihovo redovno održavanje.

Ishrana lica u prostorijama za zadržavanje se obavlja nabavkom u marketima “Franca”, u skladu sa ugovorom koji Ministarstvo unutrašnjih poslova ima sa pomenutim privrednim društvom.

1.4.2. Mučenje i drugi oblici zlostavljanja

U javnosti nije bilo dostupnih podataka o navodima o zlostavljanju koji se odnose na ovo OB.

1.4.3. Garancije protiv zlostavljanja lica lišenih slobode

Postoji samo jedan ulaz u OB Kotor kuda ulaze sva lica i zaposleni. Prostor ispred zgrade OB Kotor, do samog ulaza u zgradu je pokriven video nadzorom. Odmah pored ulaza u zgradu nalazi se prijavnica od koje se dalje ide prema prostorijama za zadržavanje i cijeli taj prostor je pokriven video nadzorom. Prostorije za zadržavanje, kao i hodnik koji vodi do njih su takođe pokriveni video nadzorom. Video nadzorom je pokriven hodnik u kojem se nalaze kancelarije inspektora, koje ujedno i služe kao prostorije za ispitivanje. Međutim, nedostatak predstavlja činjenica da od prijavnice do ulaza u sektor gdje se nalaze prostorije za saslušavanje lica, kao i u samim prostorijama, ne postoji video nadzor i to predstavlja veliki nedostatak koji treba otkloniti.

Preporuka 2: Pokriti video nadzorom prostor od prijavnice do ulaza u sektor gdje se nalaze prostorije za saslušavanje lica, kao i same prostorije u kojima se navedena radnja obavlja.

Elektronsko (tj. audio i/ili video) snimanje policijskih informativnih razgovora predstavlja važnu dodatnu mjeru zaštite protiv zlostavljanja pritvorenika. CPT sa zadovoljstvom primjećuje da se uvođenje takvih sistema razmatra u sve većem broju zemalja. Takva sredstva obezbjeđuju kompletan i autentičan zapis o postupku informativnog razgovora i time u velikoj mjeri olakšavaju istragu o bilo kakvim tvrdnjama o zlostavljanju. Ovo je u interesu i osoba koje su zlostavljane od strane policije i pripadnika policije suočenih sa neosnovanim tvrdnjama da su primjenjivali fizičko zlostavljanje ili psihološke pritiske. Elektronsko snimanje policijskih informativnih razgovora takođe smanjuje mogućnost da optuženi kasnije lažno poriču da su dali određena priznanja.²⁷

Službenici centra imaju pristup video nadzoru, međutim nemaju kontrolu nad njim. Kontrolu nad video nadzorom imaju njihove kolege iz CIS-a (centralni informacioni sistem u Podgorici).

Preporuka 3: Uvesti mogućnost vraćanja (tzv. premotavanja) video zapisa iz prostorija za zadržavanje uz poštovanje zaštite privatnosti ovih lica kod pojave incidentnih situacija.

Samo u jednoj od tri prostorije su zatečeni informatori za lica koja borave u prostorijama za zadržavanje.

²⁷ CPT standardi, pasus 36.

Preporuka 4: Obezbijediti da se u svim prostorijama za zadržavanje nalaze informatori u dovoljnom broju primjeraka.

Pregledom knjiga evidencije lica lišenih slobode i zadržanih lica nijesu utvrđene nepravilnosti. U prostorijama za saslušanje nijesu pronađeni nestandardni predmeti.

1.4.4. Pitanja od značaja za službenike

I u ovom OB-u je timu skrenuta pažnja da OB ne raspolaže dovoljnim brojem službenika, na osnovu kojega bi se optimalno moglo odgovoriti na sve izazove sa kojima se policijski službenici suočavaju. Jedan od problema na koje nam je skrenuta pažnja odnosi se na činjenicu da se mlađi kadar, većinom porijeklom iz sjevernih opština, ne zadržava u ovome OB već koristi priliku da bude premješten u sredine odakle potiču, a sve u cilju smanjivanja troškova života, odnosno veće uštede.

Preporuka 5: Izraditi strategiju upravljanja ljudskim resursima kojom bi se obezbijilo kontinuirano rješavanje pitanja nedostajućeg kadra.

VII UPRAVA ZA IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA

2.1 Uvodne napomene

Uprava za izvršenje krivičnih sankcija u Spužu je samostalni organ nad kojim nadzor vrši Ministarstvo pravde, koji raspolaže sa ukupno 1.350 kreveta na prostoru od 5.975 m² za smještaj lica lišenih slobode. U njegovom sastavu nalazi se i Zatvor u Bijelom Polju (Istražni zatvor i Zatvor za kratke kazne) čiji su smještajni kapaciteti za 160 osoba.

U UIKS-u se izvršavaju sljedeće krivične sankcije: kazna zatvora, kazna zatvora od 40 godina, kazna maloljetničkog zatvora, mjera bezbjednosti obaveznog liječenja alkoholičara, mjera bezbjednosti obaveznog liječenja narkomana, kao i mjera obezbjeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku - pritvor, a vrše se i psihijatrijska posmatranja i vještačenja, stručno osposobljavanje i usavršavanje službenika Uprave i ostali poslovi.

Uprava za izvršenje krivičnih sankcija takođe ima zadatak da radi na reintegraciji i resocijalizaciji zatvorenika/ca i, da ih nakon izvršene kazne vrati osposobljene na način da budu korisni građani/ke društva. Zbog toga se u Upravi, kroz angažovanje službenika odsjeka za tretman, ali i ostalih službenika koji učestvuju, sprovode razni vidovi tretmana, odnosno postupanja: rad zatvorenika, stručno osposobljavanje zatvorenika, kulturno-sportske aktivnosti, nagrađivanje i kažnjavanje zatvorenika, grupni i individualni tretmanski rad, a sve u cilju približavanja zatvorenika uslovima života na slobodi.²⁸

Struktura UIKS-a uređena je po organizacionim jedinicama: Kazneno popravni dom (KPD) Podgorica; Istražni zatvor Podgorica; Zatvor za kratke kazne; Zatvor u Bijelom Polju; Zdravstvena služba i Centar za obrazovanje kadrova.

Posjeta UIKS-u je obavljena 4.2.2022. godine.

2.2 Prenatranost

Ombudsman je u svom godišnjem izvještaju o radu za 2021. godinu naveo da, iako su evidentirana ulaganja u materijalne uslove u izvještajnoj godini, uslovi smještaja u nekim djelovima Zatvora su i dalje nezadovoljavajući, naročito u dijelu Istražnog zatvora u Spužu i ponovio da loši materijalni uslovi, uz prekobrojnost u sobama zbirno rezultiraju ponižavajućim postupanjem, kako je to i ustanovio Evropski sud za ljudska prava u odnosu na našu državu. Sa tim u vezi je još jednom ukazao na

²⁸ Sektorska analiza za utvrđivanje predloga prioriternih oblasti od javnog interesa i potrebnih sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija iz Budžeta Crne Gore u 2021. godini.

neophodnost unapređenja materijalnih uslova, posebno u segmentima koji ne zahtijevaju značajnija ulaganja (održavanje higijene, pristup svježem vazduhu i sl).²⁹

Skoro od samog početka svog rada, Komitet za sprečavanje mučenja promoviše standarde o minimumu životnog prostora koje bi trebalo osigurati zatvoreniku. Komitet je vodeći autoritet u ovoj oblasti i njegove pristupe i standarde koriste ili prihvataju drugi međunarodni mehanizmi, uključujući i Evropski sud za ljudska prava. U tom smislu, u predmetu *Bulatović protiv Crne Gore*, Sud u Strazburu je istakao da je navode podnosioca predstavke podržao Komitet za sprečavanje mučenja, koji je u svom izvještaju primijetio „alarmantan nivo prenatrpanosti“ u istražnom zatvoru u dato vrijeme. Posebno, utvrđeno je da je u ćeliji od 28 m² sa petnaest mjesta za spavanje boravio dvadeset i jedan muški zatvorenik, što je bilo značajno ispod 4 m² po osobi koja preporučuje Komitet za sprečavanje mučenja.³⁰

Preporuka 1: Uložiti maksimalne napore kako bi se broj kreveta upodobio postojećoj kvadraturi, posebno unaprijediti materijalne uslove koji ne zahtijevaju veća finansijska ulaganja, kako bi se spriječilo kontinuirano kršenje člana 3 Evropske konvencije.

2.3. Zlostavljanje

Za vrijeme posjete nijesmo primili direktne navode o zlostavljanju od strane službenika. U godišnjem Izvještaju o radu Ombudsmana za 2021. godinu se navodi da je indikativno to što su „od više lica primili navode o fizičkoj sili prema zatvorenicima“, kao i da „ono što više zabrinjava su primjeri inertnog pristupa prilikom procesuiranja ozbiljnih sumnji u zlostavljanje. Drugim riječima, nedostaju djelotvorne i efikasne istrage, što dodatno pospješuje sumnju o nekažnjivosti nezakonitog postupanja službenika UIKS-a.“³¹

Preporuka 2: Djelotvorno ispitati sve navode o zlostavljanju.

U jurisprudenciji Suda utvrđen je niz međusobno povezanih standarda o procesnoj obavezi da se sprovede djelotvorna istraga, koja se mora sprovesti na sopstvenu inicijativu države nakon saznanja od strane nadležnih organa. Poznati u literaturi Savjeta Evrope pod različitim pojmovima kao što su standardi, načela i kriterijumi, standardi djelotvorne istrage po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima su sljedeći: • adekvatnost; • temeljitost; • nezavisnost i nepristrasnost; • blagovremenost; • javni nadzor; i • učešće oštećenog.³²

²⁹ Izvještaj o radu Ombudsmana za 2021. godinu. str. 156.

³⁰ Priručnik za primjenu člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima, Savjet Evrope, 2018. godina, str. 25.

³¹ Izvještaj o radu Ombudsmana za 2021. godinu. str. 156.

³² Priručnik za primjenu člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima, Savjet Evrope, 2018. godina, str. 84.

Tokom trajanja projekta, nezvanično nam je saopšteno od više lica koja su zahtijevala anonimnost da se problem nasilja među pritvorenim i licima na izdržavanju kazne zatvora zanemaruje, na način što se ovakvim navodima ne poklanja puna pažnja. Primili smo i jedan navod o tome da je jedno lice koje izdržava zatvorsku kaznu „savjetovano“ da ne prijavljuje nasilje koje je pretrpjelo od strane drugog zatvorenika, kako se oba učesnika događaja ne bi izložila postupku uzimanja izjava, odnosno vođenju disciplinskog postupka. Iako, kako je navedeno, ovi navodi nijesu pokrijepljeni konkretnim dokazima, neophodno je kontinuirano ohrabrivati pritvorena i lica na izdržavanju kazne zatvora da sve navode o nasilju prijavljuju.

Preporuka 3: Kontinuirano ohrabrivati pritvorena i lica na izdržavanju kazne zatvora da sve navode o nasilju prijavljuju, u skladu sa SOP za postupanje među zatvorenima.³³

Pored suštinski negativne obaveze neizlaganja zlostavljanju ili nelišavanja života, Evropski sud za ljudska prava nameće i značajne pozitivne obaveze državnim organima. Te obaveze su posebno značajne za zatvorsko osoblje. Osnovna premisa je da su zatvorenici u ranjivom položaju samim tim što su u zatvoru te da, stoga, državni organi moraju tu ranjivost ublažiti preduzimanjem efektivnih mjera u cilju osiguravanja njihove zaštite. To je naročito značajno u pogledu nasilja među zatvorenima. Zatvorsko osoblje mora pružiti adekvatnu zaštitu od drugih zatvorenika za koje se zna da predstavljaju prijetnju ostalim zatvorenima.³⁴

Važan segment kada je u pitanju procesuiranje navoda o zlostavljanju je blagovremeno i pravilno evidentiranje zadobijenih tjelesnih povreda. Prema informacijama koje smo primili, vodi se evidencija o povredama, na način što se upisuju ime i prezime povrijeđenog, datum kad se povrijedio, način na koji je nastala povreda, sasluša se pacijent, utvrdi se da li se poklapaju podaci odnosno da li je mogao da se povrijedi na način kako je opisao, da li je zbog te povrede upućen u KCCG ili je povreda sanirana u ambulanti u okviru zatvora. Evidencija o povredama, kao i samopovredama se predaje upravi zatvora. Kako smo obaviješteni, ne primjenjuje se princip u skladu sa kojim je svakom pregledanom licu neophodno uručiti primjerak ljekarskog izvještaja na upoznavanje. To za posljedicu može imati to da povrijeđeno lice ne može tražiti drugo mišljenje, odnosno preispitati jedan takav izvještaj.

³³ Standardne operativne procedure (SOP-ovi) za zatvorski sistem, razvijene u Crnoj Gori uz podršku Kancelarije Savjeta Evrope, sadrže dvadeset i devet različitih dobro definisanih procedura, pokrivajući prioritete oblasti kao što su upotreba sile, nasilje među zatvorenima, pisanje izvještaja, mentalno zdravlje i prevenciju samoubistava i samopovređivanja. SOP-ovi opisuju ponašanje zatvorskog osoblja u radu sa zatvorenim licima, uključujući korak-po-korak uputstva koja osiguravaju prevenciju zlostavljanja i zaštitu ljudskih prava sa naglaskom na borbu protiv nekažnjivosti. Detaljnije na: https://pjp-eu.coe.int/sr_ME/web/horizontal-facility/news/-/asset_publisher/bty4yBhLu21t/content/montenegrin-prison-system-developed-standard-operating-procedures-in-line-with-european-standards?_101_INSTANCE_bty4yBhLu21t_viewMode=view/.

³⁴ Priručnik za zatvorske službenike sa naglaskom na prevenciji zlostavljanja u zatvorima, Savjet Evrope, 2016, str. 25.

Preporuka 4: svakom licu bez izuzetka uručiti ljekarski izvještaj o evidentiranim povredama i na taj način omogućiti eventualno preispitivanje istog.

Ombudsman je u svom izvještaju ponovio preporuku da zatvorski ljekari ubuduće postupaju u skladu sa smjernicama datim u Istanbulskom protokolu te sačine foto-elaborat, sa tačnim i sveobuhvatnim opisom nađenih povreda na cijelom tijelu.³⁵

Istanbulski protokol upravo ističe važnost uloge ljekara u procjeni fizičkih i psiholoških posljedica mučenja.

Zatvorske zdravstvene službe mogu doprinijeti sprečavanju nasilja nad osobama lišenim slobode putem sistematskog evidentiranja povreda i, ukoliko je potrebno, obezbjeđivanja opštih informacija relevantnim organima. Informacije se takođe mogu prosljeđivati u vezi specifičnih slučajeva, mada bi po pravilu takve postupke trebalo preduzimati samo uz pristanak zatvorenika u pitanju. Svi znakovi nasilja koji se uoče prilikom zdravstvene provjere zatvorenika kod prijema u ustanovu moraju biti u potpunosti evidentirani, zajedno sa svim njegovim relevantnim izjavama, te zaključcima ljekara. Nadalje, ove informacije bi trebalo učiniti dostupnim samom zatvoreniku. Isti pristup treba primjenjivati kada se zatvorenik zdravstveno pregleda nakon nekog nasilnog incidenta unutar zatvora ili kada se ponovo prima u zatvor pošto je bio privremeno vraćen u policijski pritvor u svrhu istrage. Zdravstvena služba može sastavljati periodične statistike uočenih povreda, koje bi dostavljala zatvorskoj upravi, Ministarstvu pravde, itd.³⁶

Ukoliko se sumnja na nasilje, posebno se odradi pregled i posebno se obavijesti rukovodilac paviljona odnosno zatvorski inspektor, a oni onda dalje obavijeste Centar bezbjednosti. Objasnili su da oni ne upućuju na pregled kod spec. sudske medicine, već ukoliko se utvrdi da je postojalo nasilje, to je zadatak drugih institucija dalje u postupku.

Praksa je promijenjena i kada je u pitanju pregled u prisustvu čuvara. Naime, saopšteno nam je da je čuvar bio prisutan na pregledima ranije, ali da to više nije slučaj, te da pregledu prisustvuju doktor i tehničar. U određenim situacijama ljekar može da zahtijeva prisustvo službenika i onda on mora biti prisutan, što je u skladu sa CPT standardom.

Ljekarsku tajnu treba poštovati u zatvorima na isti način kao i u čitavoj zajednici. Ljekar bi trebalo da bude nadležan za vođenje dosijea pacijenata. Svi zdravstveni pregledi zatvorenika (bilo po dolasku ili kasnije) moraju se izvoditi tako da ih ne mogu čuti ni – osim ukoliko dati ljekar drukčije ne zatraži – vidjeti zatvorski službenici. Nadalje, zatvorenici moraju biti pregledani pojedinačno, a ne grupno.³⁷

³⁵ Godišnji izvještaj o radu, str. 157.

³⁶ Izvod iz 3. opšteg izveštaja, objavljen u 1993, CPT, st. 60-62.

³⁷ Izvod iz 3. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (93) 12], stav 50.

2.4 Odjeljenje za žene

Shodno Pravilniku o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora, žene izdržavaju kaznu u posebnom odjeljenju u okviru Kazneno-popravnog doma – Odjeljenju za žene. U Odjeljenju za žene izdržavaju kazne zatvora osuđena ženska lica, bez obzira na dužinu izrečene kazne. Unutrašnje obezbjeđenje Odjeljenja za žene vrše pripadnice Sektora obezbjeđenja – žene, a spoljašnje obezbjeđenje – muškarci. U okviru odjeljenja za žene organizuju se prijem, boravak i sve dnevne aktivnosti osuđenih žena (smještaj, ishrana, radne, sportske, kulturno-umjetničke i slobodne aktivnosti). Osuđene žene mogu učestvovati zajedno sa osuđenim muškim licima u radnim, sportskim, kulturno-umjetničkim i slobodnim aktivnostima, po odobrenju načelnika Kazneno-popravnog doma Podgorica, pod kontrolom i nadzorom specijalnog pedagoga i pripadnika Sektora obezbjeđenja.

U vršenju svog mandata, CPT nastoji ispitati tretman i uslove boravka svih kategorija zatvorenih lica, uključujući žene. Žene obično čine veoma mali dio ukupne zatvorske populacije, iako je njihov broj u porastu u nekim zemljama. Važno je da ih karakterišu posebne potrebe i ranjivost u nekim aspektima koje muškarci nemaju. U kombinaciji sa ovim razlikama, činjenica da je puno manji broj žena u zatvorima predstavlja cijeli spektar izazova za zatvorske uprave, što često rezultira nepovoljnijim tretmanom u poređenju sa zatvorenim muškarcima. Ovo proističe iz činjenice da su zatvorska pravila i objekti napravljeni za zatvorsku populaciju u kojoj se muški zatvorenici smatraju normom.³⁸

2.4.1. Materijalni uslovi i režim

Kapacitet ovoga dijela zatvora je 37 mjesta, uz još dva kreveta u samicama. U trenutku monitoring posjete, na izdržavanju kazne zatvora se nalazilo 16 žena, od kojih je jedna zatvorenica na izvršavanju kratke kazne zatvora, dok je 15 osuđenica osuđeno na dugotrajnu kaznu zatvora.

Materijalni uslovi su zadovoljavajući, po riječima zatvorenica grijanje je zadovoljavajuće.

U sobi broj 4 se nalazi jedna žena koja je u trenutku posjete bila trudna. Nije imala primjedbi na tretman i uslove. Kako nam je kasnije potvrđeno, UIKS je obezbijedio svu neophodnu podršku za bebu koja je u međuvremenu rođena, te da se majka i beba nalaze po nadzorom službenica Zatvora.

Većina žena su radno angažovane i rade u vešeraju, bifeu, održavanju kruga. Ističu da su im plate od 30 do 70 eura. U krugu postoji govornica, dok one koje su u prvoj grupi mogu da koriste mobilne telefone u sobi dok tu borave. Isti ne mogu da koriste van sobe.

³⁸ Žene u zatvoru, CPT, uvod, 2018 godina.

Žale se da nemaju dovoljno vremena za šetnju u krugu i da nema drugih rekreativnih aktivnosti. Teretanu tj. sprave za vježbanje koje se nalaze u sobi za posjetu mogu da koriste jedino u ograničenom periodu odnosno do 18 časova svakoga dana. Žale se i da ne mogu da stave kapu kada se vraćaju sa tuširanja odnosno na rastojanju od tuš kabina do soba, imajući u vidu da su tuš kabine odvojene od soba (u kojima imaju toalet).

Preporuka 5: Razmotriti mogućnost izmjene dnevne organizacije na način da se osuđenicama omogući više vremena za dnevnu šetnju, kao i povećana ponuda rekreativnih aktivnosti.

Žene u zatvoru bi trebale uživati pristup sveobuhvatnom programu svrsishodnih aktivnosti (rad, obuka, obrazovanje i sport) na jednakoj osnovi kao i muškarci. Delegacije CPT-a koje vrše posjete prečesto nailaze na situacije u kojima se ženama zatvorenicama nude aktivnosti koje se smatraju “odgovarajućim” za njih (kao što je šivenje ili ručni rad), a isključuju se iz stručnog osposobljavanja koje je rezervisano za muškarce. Mali broj žena može značiti da se formiranje radionice isključivo za njih ne smatra održivim. Međutim, takav diskriminirajući pristup može jedino poslužiti tome da se pojačaju već prevazišli stereotipi o društvenoj ulozi žena.³⁹

Osuđenice su navele da postoji kutija za žalbe u kojoj je moguće ubaciti dopis za Ombudsmana, ali da one nijesu podnosile pritužbe, kao i da po njihovim saznanjima niko nije dolazio da provjerava da li u istim ima pritužbi.

Preporuka 6: Obezbijediti da predstavnici Institucije Zaštitnika u redovnim intervalima provjeravaju da li ima pritužbi.

U trenutku posjete nije bilo pripadnica romske nacionalnosti i LGBT zajednice. U sobi koja je predviđena za smještaj osobe sa invaliditetom se nalazi jedna osoba. Soba je prilagođena i ima 10,2 m².

2.4.2. Zdravstvena zaštita

Po pitanju zdravstvene zaštite, zatvorenice su zadovoljne dijelom zaštite koja se pruža van UIKS-a, dok uvezi sa pružanjem iste u UIKS-u navode da dugo čekaju na doktoricu i da podjela terapije kasni.

Imale su mogućnosti da se vakcinišu protiv virusa COVID, ali navode da povremeno nedostaje alkohol za dezinfekciju ruku. Sve su prebolovale ovaj virus i bile su u izolaciji tokom tog perioda. Jedna žena je umrla od Covida u KBC.

Imali su ginekološki sto, ali više nemaju, odnosno nemaju prostorija adekvatnih za ovu vrstu pregleda, tačnije nema uslova za obavljanje istih u okviru UIKS-a. U slučaju da je potrebno, upućuju se na pregled u zdrav. ustanovu. Prema dobijenim informacijama, pregled kod ginekologa se čeka i do dva mjeseca. Kažu da je glavni problem dobijanje uputa u UIKS-u, a nakon toga brzo se ide na pregled.

U suštini sredstva za ličnu higijenu žene obezbjeđuju same, a ukoliko nemaju sredstava da obezbijede ista, onda im zatvor obezbjeđuje sve što im je potrebno.

Ne postoje konkretne radionice koje obuhvataju teme poput karcinoma dojke i grlića materice, ne upućuju se na preventivne preglede, ali ukoliko osjete bilo kakvo odstupanje od normale, bilo kakvu bol, bilo šta što bi moglo da ukazuje na pomenuto, odmah se upućuju na pregled.

U zatvoru postoje tri prostorije za bračne posjete, međutim nemaju kontraceptivne pilule u ambulanti, nemaju pilule "za dan poslije", ali ukoliko su zainteresovane mogu da ih obezbijede, mada su prema riječima zaposlenih, rijetki slučajevi u kojima žena zahtijeva korišćenje ovih pilula.

Zdravstvena zaštita koja se pruža licima lišenim slobode trebala bi biti po standardima jednaka onoj koja se pruža populaciji u zajednici. Garancije da se poštuje ovaj princip jednake njege u pogledu žena u zatvoru zahtijeva da zdravstvenu zaštitu pružaju doktori i medicinski tehničari koji su prošli specifičnu obuku u pogledu pitanja ženskog zdravlja, uključujući ginekologiju. U mjeri u kojoj je preventivna zdravstvena zaštita posebno važna za žene, kao što je skrining na rak dojke i jajnika, dostupna u zajednici, ona bi takođe trebala biti ponuđena ženama u zatvoru. Odgovarajuća količina lijekova specifično potrebnih ženama takođe bi trebalo da bude dostupna u zatvoru, čime se omogućava ženama koje su započele liječenje prije stupanja na izvršenje kazne da nastave takav tretman lijekovima u zatvoru. Pilule za kontracepciju, bez obzira na razloge zbog kojih su prepisane, ne bi trebale biti uskraćene ženama koje žele da ih koriste. Ženino pravo na tjelesni integritet ne umanjuje činjenica da ona izdržava kaznu u zatvoru. Ako su pilule za prekid trudnoće i/ili drugi načini prekida trudnoće u kasnijim fazama trudnoće dostupni ženama u zajednici, oni bi trebali biti dostupni pod istim uslovima i ženama u zatvoru.⁴⁰

Preporuka 7: preispitati dinamiku pružanja zdravstvene zaštite u Odjeljenju za žene i obezbijediti blagovremenost u pružanju iste.

Preporuka 8: uključiti osuđenice u program redovnih preventivnih posjeta ljekarima specijalistima u cilju ranog otkrivanja karcinoma dojke i grlića materice, shodno medicinskim indikacijama koje važe i za žene na slobodi.

⁴⁰ Žene u zatvoru, CPT, zdravstvena zaštita, 2018 godina.

2.5 Odjeljenje za maloljetnike

2.5.1 Materijalni uslovi i režim

Maloljetnik kome je izrečena kazna maloljetničkog zatvora smješta se u prostorije odvojene od prostorija u kojima izdržavaju kaznu ostali zatvorenici. U trenutku posjete, na Odjeljenju je bilo smješteno 6 maloljetnika.

Ombudsman je više puta naglasio da u ustanovi zavodskog tipa – vaspitno-popravnom domu, maloljetnicima treba da bude pružena zaštita i pomoć, da se nad njima vrši nadzor radi vaspitanja i daljeg pravilnog razvoja. Cilj primjene zavodske mjere je, pored izdvajanja maloljetnika iz sredine, i njegovo podvrgavanje postupku vaspitavanja u ustanovama koje su za to specijalno namijenjene, opremljene i osposobljene. Zavodske mjere su najteže mjere u toj grupi krivičnih sankcija koje se javljaju kao posljednje sredstvo prije nego što se maloljetniku izrekne kazna maloljetničkog zatvora, stoga su i ograničenog vremenskog trajanja, sa naglašenom ulogom odgovarajućih specijalizovanih ustanova. Zaštinik je zapazio da ima više maloljetnika/ca kojima su izrečene vaspitne mjere u trajanju od šest mjeseci do tri godine, a koji svoju mjeru izdržavaju u zatvoru, što nije u najboljem interesu djeteta.⁴¹

CPT se već duže vrijeme zalaže za to da se svi pritvoreni maloljetnici koji su osumnjičeni ili osuđeni za krivično delo drže u centrima za pritvor posebno namjenjenim licima tog uzrasta, nudeći nezatvorsko okruženje i režime prilagođene njihovim potrebama, uz osoblje obučeno za rad sa mladima. Nažalost, to ni izdaleka nije još zaživjelo u mnogim državama članicama Savjeta Evrope. Ostvaren je napredak u obezbjeđivanju da se maloljetnici koji su poslani u zatvor ne drže zajedno sa odraslima, već u jedinicama namjenjenim isključivo maloljetnicima. Međutim, prečesto te jedinice pružaju ne samo loše materijalne uslove, već se, usled nedostatka obučenog osoblja, maloljetnim zatvorenici također pruža osiromašen režim, a podrška i kontrola ostaju nedovoljni.⁴²

Preporuka 9: preduzeti odgovarajuće mjere i radnje kako bi maloljetnici kojima je izrečena krivična sankcija upućivanje u vaspitnu ustanovu zavodskog tipa izvršavale u ustanovi zavodskog tipa, umjesto u zatvoru.

Maloljetnički zatvor je ukupne površine 170 m². Zatvor ima tri sobe za smještaj, sa kupatilima, sobu za lica sa invaliditetom, dnevni boravak, sobu za posjete, kao i radni prostor za službenike obezbjeđenja. U sobama imaju TV i DVD. Sobe su zatečene urednim, ali prostor nije personalizovan. Maloljetnici su smješteni u sobama uvažavajući njihove želje o tome s kim bi željeli da budu smješteni.

⁴¹ Izvještaj o radu Ombudsmana za 2021. godinu, str. 191.

⁴² Izvod iz 24. opšteg izveštaja, objavljen u 2015, stav 101.

Dobro osmišljen centar za pritvor maloljetnika treba da obezbijedi pozitivne i personalizovane uslove pritvora za mlade osobe, uz poštovanje njihovog dostojanstva i privatnosti. Sve sobe treba da budu na odgovarajući način opremljene i da imaju dobro prirodno osvjetljenje i adekvatnu ventilaciju. Maloljetnici treba po pravilu da budu smješteni u pojedinačne spavaće sobe; treba navesti razloge kada se objašnjava zašto je u najboljem interesu maloljetnika da dijeli prostor za spavanje sa još jednim zatvorenikom. Sa maloljetnicima se treba konsultovati prije nego što se od njih zatraži da dijele prostor za spavanje s nekim drugim i treba im omogućiti da kažu s kim bi željeli da budu smješteni.⁴³

Preporuka 10: Personalizovati uslove boravka maloljetnika, uz poštovanje njihovog dostojanstva i privatnosti.

Maloljetnici koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora uputili su žalbe na kvalitet hrane, koja je jednolična. Kako se tokom posjete moglo razumjeti, maloljetnici nemaju posebni režim ishrane, odnosno hrane se kao i odrasla osuđenička populacija.

Zdravstveno osoblje treba da ima aktivnu ulogu u praćenju kvaliteta i količine hrane. Nutricioni status maloljetnika treba procijeniti, između ostalog, izradom grafikona rasta za one maloljetnike koji su još uvijek u fazi rasta.⁴⁴

Preporuka 11: Preispitati da li je aktuelni jelovnik u skladu sa nutricionističkim standardima koji su optimalni za rast i razvoj maloljetnika i po potrebi ga poboljšati.

Dalje, maloljetnici su iznijeli primjedbe o tome da organizovanih aktivnosti nema dovoljno, te da profesorica (realizatorica tretmana) dolazi samo tri puta nedjeljno. Kako nam je saopšteno, lica koja su ovdje smješтана su uglavnom bez završene škole i većinom nijesu pismeni. Sa druge strane su se požalili da nema aktivnosti na njihovom opismenjavanju.

Žalbe su se odnosile i na to da im je prijepodneвно vrijeme za šetnju od 9.30 do 11 sati, kada oni spavaju i zbog toga koriste samo popodne, koje vrijeme uglavnom koriste za bavljenje sportom. I Ombudsman je u svom posljednjem izvještaju na ovu temu preporučio da se maloljetnicima omogući program obrazovanja, sporta, profesionalne obuke, rekreacije i druge aktivnosti.

Obrazovanje i stručna obuka koji se nude maloljetnicima u pritvoru treba da budu slični obrazovanju i stručnoj obuci u zajednici i treba da ih obezbjeđuju profesionalni nastavnici/treneri, a maloljetnici u pritvoru treba da dobiju iste vrste diplo-

43 Izvod iz 24. opšteg izveštaja, objavljen u 2015, stav 104.

44 Izvod iz 24. opšteg izveštaja, objavljen u 2015, stav 118.

ma ili svjedočanstava (nakon uspješno završenog školovanja) kao i maloljetnici koji pohađaju obrazovne ustanove u zajednici. Treba preduzeti mjere da svjedočanstva koja se dobijaju po završetku škole ne nose nikakvu oznaku ustanove u kojoj je maloljetnik boravio dok je sticao obrazovanje. S obzirom na naročito teške životne prilike mnogih maloljetnika, treba učiniti napore da se oni ohrabre i motivišu za pohađanje obrazovnih aktivnosti časova/stručne obuke i za učestvovanje u radionicama gdje mogu da nauče vještine koje će im pomoći po otpuštanju iz ustanove. U određenom broju zemalja, CPT je uočio praksu obučavanja maloljetnika u korišćenju računara (uključujući internet) i/ili praksu dozvoljavanja izabranim pritvorenim maloljetnicima da pohađaju školu u zajednici izvan institucije. Takvu praksu treba podsticati.⁴⁵

Preporuka 12: maloljetnicima omogućiti program obrazovanja, sporta, profesionalne obuke, rekreacije i druge aktivnosti u skadu sa svakim pojedinačno sačinjenim izvještajem.

2.5.2. Zdravstvena zaštita

Rečeno je da postoji psiholog koji je u svakodnevnom kontaktu sa maloljetnim licima, da su radnici koji imaju kontakt sa ovom grupom svi prošli edukaciju za rad sa maloljetnim osobama, da jednom godišnje maloljetna lica imaju sistematske preglede, da se vrlo često organizuju edukacije na temu narkomanije, alkoholizma, itd.

2.6. Zdravstvena zaštita na nivou UIKS-a

2.6.1. Generalna zapažanja

U UIKS-u je angažovan jedan ljekar sa ugovorom na neodređeno, jedan stomatolog sa ugovorom na neodređeno, 2 konsultativna ljekara opšte prakse koji dolaze dva puta nedjeljno, kao i konsultativni ljekari specijalisti iz oblasti urologije, radiologije, hirurgije, fizijatrije i interne medicine koji dolaze u UIKS od 2 do 4 puta mjesečno, odnosno po potrebi. Takođe tu su i dva psihijatra od kojih je jedan na raspolaganju zatvorenima svakog dana, a jedan dva puta nedjeljno.

Na osnovu ugovora na neodređeno vrijeme radi 14 medicinskih sestara i 1 visoka med. sestra, dok su 3 medicinske sestre zaposlene po ugovoru na određeno. Takođe, od zaposlenih tu su i fizioterapeut, dva farmaceutska tehničara, stomatološka sestra i laborant.

Radno vrijeme je od 7 do 15h, ali po riječima doktora i med. sestre, radno vrijeme im se nikada ne završava prije 18h, dok konsultacije traju 24h. Na dežurstvu ostaju medicinski tehničari, dok se sa doktorom van njenog radnog vremena konsultuju

preko mobilnog telefona. U hitnim slučajevima na licu mjesta nalazi se tehničar koji obavještava čuvara o hitnosti i stanju zatvorenika koji nakon toga obavještava doktora. Rečeno je da su svi prošli obuke, te da su osposobljeni za pružanje prve pomoći.

Smatraju da nema dovoljno osoblja, da su potrebna makar dva doktora koji imaju ugovore na neodređeno, te da bi trebalo da ima makar 16 med. sestara.

Naglašeno je i da je neophodno kontinuirano stimulirati medicinsko osoblje i na taj način zaposlenje u UIKS-u učiniti konkurentnim u odnosu na zaposlenje u redovnom zdravstvenom sistemu. Ovdje se ne misli samo na visinu zarade već i na druge stimulativne mjere kao što je duže trajanje godišnjeg odmora i dr.

Preporuka 13: angažovati dodatno osoblje (ljekare i medicinske tehničare) u skladu sa stvarnim potrebama UIKS-a i obezbijediti uslove rade primjerene složenim okolnostima rada u UIKS-u.

Zaposleni su objasnili da su im plaćeni prekovremeni sati, ali da rijetko kada mogu da iskoriste godišnji odmor u punom iznosu, odnosno da im se isti prebaca za narednu godinu. Imaju beneficirani staž kada navršše 10 godina radnog staža u UIKS-u.

Zatvorska zdravstvena služba morala bi da obezbijedi medicinski tretman i zdravstvenu negu, kao i odgovarajući režim ishrane, te fizioterapijske, rehabilitacijske ili bilo koje druge potrebne specijalne pogodnosti, pod uslovima koji su uporedivi sa onima koji se pružaju pacijentima u zajednici na slobodi. Zato treba obezbijediti zdravstveno, bolničko i tehničko osoblje, te prostorije, instalacije i opremu.⁴⁶

Tokom posjeta primili smo informacije da se dugo čeka na specijalističke preglede, a što je i Ombudsman konstatovao u svom izvještaju: „pored navedenog zatvorenici se i dalje žale na predugo čekanje na specijalističke preglede i ukazuju na probleme u komunikaciji sa psihijatrom u zatvoru. Iako je Zaštitnik iskazao razumijevanje prema činjenici da su se, shodno nastaloj epidemiološkoj situaciji, formirale liste čekanja na specijalističke predmete koje zatvorenici obavljaju u medicinskim ustanovama van UIKS-a, očekuje se da u 2022. godini ovo čekanje bude svedeno na najmanju moguću mjeru.“⁴⁷

Preporuka 14: uspostaviti protokol o saradnji sa KCCG kako bi se period čekanja na specijalističke preglede, kao i dalje medicinski indikivane procedure, sveo na najmanju moguću mjeru, posebno imajući u vidu ranjivost ove populacije.

Stranim državljanima koji se nalaze u pritvoru ili na izdržavanju kazne zatvora je omogućena zdravstvena zaštita kao državljanima Crne Gore. U komunikaciji na-

46 Izvod iz 3. opšteg izveštaja, objavljen u 1993, CPT, stav 38.

47 Izvještaj o radu za 2021. godinu, str. 155.

jčešće koriste engleski jezik, a ponekad im u prevodu pomažu i drugi zatvorenici. Svaki paviljon ima svoju ambulantu i svaka ambulanta ima EKG. Osnovni lijekovi su dostupni, čuvaju se u apoteci, koja je zaključana i nalazi se u posebnom dijelu gdje zatvorenici nemaju pristup. U UIKS-u postoji i ultrazvuk i dvije stomatološke stolice (u istražnom i KP domu), kao i oprema za fizikalnu terapiju i sterilizator.

U ambulantomama se zatvorenicima uzorkuje krv i onda se nosi u KCCG istog dana, u najkraćem mogućem roku (to obično bude u razmaku od par sati). Isto se postupa u slučaju PCR testiranja - zatvorenika testiraju i uzorak šalju istog dana Institutu za javno zdravlje.

Iako posjeduju defibrilatore, ukoliko je stanje urgentno, takvo lice se, prema dobijenim informacijama, nakon ukazane prve pomoći, odmah šalje u Urgentni centar. U suštini, defibrilatori se ne koriste jer, kako nam je saopšteno, to bi podrazumijevalo čitavu medicinsku proceduru uključujući prisustvo anesteziologa. Imaju sanitetsko vozilo koje je opremljeno opremom neophodnom za hitne situacije.

Preporuka 15: razmotriti mogućnost uspostavljanja protokola postupanja u slučaju da je korištenje defibrilatora medicinski indikovano u UIKS-u.

Zatvorenici se pregledaju odmah po prijemu, odnosno u prva 24h od prijema, u skladu sa Pravilnikom i međunarodnim standardima.

Prilikom ulaska u zatvor, sve zatvorenike mora odmah da kontaktira pripadnik zdravstvene službe date ustanove. U svojim dosadašnjim izvještajima, CPT je preporučivao da svaki novopridošli zatvorenik bude na propisan način ispitan i, ukoliko je nužno, fizički pregledan od strane ljekara čim prije to bude moguće. Treba dodati da se u nekim zemljama provjera zdravstvenog stanja po dolasku vrši od strane kvalifikovane bolničarke, koja o tome izvještava ljekara. Posljednji pristup može se smatrati efikasnijim u pogledu korišćenja raspoloživih ljudskih sredstava. Takođe je poželjno da zatvorenicima po dolasku bude data brošura ili knjižica koja sadrži informacije o postojanju i djelovanju službi zdravstvene njege, koja služi i kao podsjetnik za osnovne mjere higijene.⁴⁸

Preporuka 16: razmotriti mogućnost da svim novoprimljenim licima bude data brošura ili knjižica koja sadrži informacije o postojanju i djelovanju zdravstvene službe u UIKS-u, koja služi i kao podsjetnik za osnovne mjere higijene (relevantni izvodi iz Pravilnika).

Odmah po prijemu lica, otvara se zdravstveni karton. Kartoteke su obezbijeđene, a pacijent može da zatraži kopiju medicinske dokumentacije ukoliko je to potrebno. Objasnjeno je da drugi zaposleni nijesu pokušavali da dođu do podataka iz med.

dokumentacije pacijenta. Takođe, ukoliko je potrebno u određenom postupku i ukoliko se to zatraži službenim putem, može se izvršiti uvid u dokumentaciju pacijenta.

U slučaju da koristi neku terapiju, pacijenta u samici ljekar obilazi svakodnevno. Takođe, nevezano za terapiju, med. tehničar ih obilazi dva puta dnevno. Zatvorenike koji štrajkuju glađu ljekari i med. tehničari obilaze svakodnevno, kojom prilikom se mjere vitalni parametri lica koje štrajkuje.

Zatvorenici se obraćaju tehničarima ili službenicima najčešće pisanim putem, a ponekad i usmeno u zavisnosti od situacije, i te molbe se najčešće prilažu u med. karton pacijenta.

Pacijent ima pravo da odbije terapiju, ali se o tome obavještava ljekar koji razgovara sa zatvorenikom i upućuje ga na moguće posljedice odbijanja terapije.

Dalje, zatvorenicima je omogućeno da o svom trošku odu na pregled u privatnu zdravstvenu ustanovu ukoliko nijesu zadovoljni tretmanom u zatvoru, što je u skladu sa Pravilnikom. Konačno, imaju pravo da donose svoje lijekove, a mogu kod sebe držati određenu terapiju ako se ta terapija ne može zloupotrijebiti (vitamini, suplementi), dok se u svim ostalim slučajevima terapija drži u ambulanti.

Kod zatvorenika koji rade sa hranom (u kuhinji ili kantini) obavezan je sanitarni pregled.

2.6.2. Tretiranje psihijatrijskih simptoma, bolesti zavisnosti i zaraznih bolesti

U poređenju sa opštom populacijom, među zatvorenicima postoji česta pojava psihijatrijskih simptoma. Shodno tome, ljekar kvalifikovan u oblasti psihijatrije mora biti pridodat zatvorskoj zdravstvenoj službi, a neke od medicinskih sestara koje su tu zaposlene moraju biti obučene za rad na ovom polju. Zdravstveno osoblje i osoblje za njegu bolesnika, isto tako kao i oblik zatvora, moraju biti takvi da omoguću izvođenje redovnih programa farmakološke, psihoterapijske i radne terapije. CPT želi da naglasi ulogu koju igra uprava zatvora u ranom otkrivanju zatvorenika koji boluju od psihijatrijskih smetnji (npr. depresije, reaktivnih stanja, itd), u svrhu omogućavanja pravljenja odgovarajućih prilagođavanja u njihovom okruženju. Ova aktivnost može biti podstaknuta pružanjem odgovarajuće zdravstvene obuke izvjesnim pripadnicima zatvorskog osoblja. Zatvorenik koji je duševno obolio trebalo bi da bude čuvan i njegovan u bolničkom objektu koji je odgovarajuće opremljen i koji posjeduje stručno osoblje. Taj objekat može biti civilna duševna bolnica ili posebno opremljen psihijatrijski objekat unutar zatvorskog sistema.⁴⁹

⁴⁹ Izvod iz 3. opšteg izveštaja, objavljen u 1993, CPT, stavovi 41-43.

U UIKS-u su angažovana dva psihijatra od kojih je jedan na raspolaganju zatvorenicima svakog dana, a jedan dva puta nedjeljno. Psihijatrijski pacijenti liječe se većinom u zatvoru, ali mogu i u psih. ustanovama ukoliko konzilijum doktora tako procijeni. Većina pitanja koja su vezana za psihijatrijske pacijente se rješava u konsultacijama sa bolnicom u Kotoru.

Takođe, većini zavisnika je izrečena mjera obaveznog liječenja od bolesti zavisnosti, koja se izvršava u UIKS-u. Kada je u pitanju detoksikacija pacijenata zavisnih od psihoaktivnih supstanci, doktor vrši procjenu od slučaja od slučaja da li je potrebno da se priključi infuzija, dok se složeniji slučajevi upućuju u Urgentni centar, a po nalogu psihijatra.

Među pacijentima zatvorske zdravstvene službe postoji uvijek izvjestan procenat neuravnoteženih pojedinaca sa društvenog ruba, sa anamnezom porodičnih trauma, dugotrajne zavisnosti o drogama, sukoba sa vlastima ili drugih društvenih neprilika. Oni mogu biti nasilni, suicidalni ili karakterizirani neprihvatljivim seksualnim ponašanjem, i većim su dijelom vremena nesposobni da se kontrolišu ili da vode brigu o sebi. Potrebe ovih zatvorenika nijesu zapravo zdravstvene prirode, ali zatvorski ljekar može promovisati pripremu socio-terapijskih programa za njih, u zatvorskim jedinicama koje su organizovane, kao i u zajednici na slobodi i koje su brižljivo nadzirane. Takve jedinice mogu smanjiti osjećaj poniženja, samoprezira i mržnje kod ovih zatvorenika, dati im osjećaj odgovornosti i pripremiti ih za društvenu reintegraciju. Druga neposredna prednost programa ove vrste je ta da oni podrazumijevaju i aktivno učešće i preuzimanje obaveza od strane zatvorskog osoblja.⁵⁰

Ombudsman je još 2018. godine u posebnom izvještaju skrenuo pažnju da je prisutna pojava čekanja na psihijatrijski pregled, iako su u zatvoru bila angažovana dva psihijatra koji dnevno obave i do 10 pregleda. Ovo, kao i činjenica da usljed nedostatka kapaciteta u Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici u Kotoru, postoji lista čekanja zatvorenika, ukazuje na potrebu da se preispitaju postojeći kapaciteti i preduzmu mjere za unapređenje ostvarivanja psihijatrijske zaštite u UIKS-u.⁵¹

Preporuka 17: preispitati potrebu angažovanja dodatnog psihijatra u cilju omogućavanja potpune i blagovremene psihijatrijske podrške bez izuzetka.

Od supstitucionih programa primjenjuju se metadon i buprenorfin. Nemaju lijekove koji se primjenjuju u slučaju predoziranja, već takva lica upućuju u Urgentni centar. U zatvoru ne postoji „zona bez droge” gdje su smješteni isključivo zatvorenici koji nisu zavisnici, s tim da postoje sobe u kojima niko od zatvorenika ne koristi psihoak-

⁵⁰ Izvod iz 3. opšteg izveštaja, objavljen u 1993, CPT, stavovi 68-69.

⁵¹ Izvještaj o ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, Ombudsman, 2019, str. 31. Izvještaj dostupan na: https://www.ombudsman.co.me/img-articles/313/1518187698_final-izvje--taj-mentalno-oboljeli-22.1.2018..pdf.

tivne supstance. Navedeno je da je zatvorsko osoblje prošlo kroz edukaciju u radu sa zavisnicima, kroz niz edukativnih radionica. Objasnili su da imaju radionice čiji je cilj prevencija narkomanije i da te radionice vode psihijatri.

Preporuka 18: razmotriti mogućnost formiranja odjeljenja bez droge.

Zatvorska zdravstvena služba mora da obezbijedi da se informacije o zaraznim bolestima (posebno o hepatitisu, AIDS-u, tuberkulozi, kožnim infekcijama) redovno distribuiraju, kako zatvorenicima, tako i zatvorskome osoblju. Tako gdje je to potrebno, treba provesti medicinsku kontrolu nad onima sa kojima je određen zatvorenik u redovnom kontaktu (ostalim zatvorenicima, zatvorskim osobljem, čestim posjetiocima). Što se posebno tiče AIDS-a, treba omogućiti odgovarajuće zdravstveno savjetovanje kako prije tako i, ukoliko je potrebno, nakon opšte zdravstvene provjere. Zatvorskome osoblju treba pružati stalnu obuku o preventivnim mjerama koje treba preduzeti i stavovima koje treba zauzeti u pogledu na HIV pozitivne osobe, te dati odgovarajuća uputstva u pogledu nediskriminacije i povjerljivosti.⁵²

Saopšteno nam je da u zatvoru postoje osobe sa hepatitisom C i HIV-om i takve osobe se šalju redovno kod infektologa koji im određuje terapiju, a ta terapija se sprovodi u UIKS-u. Takođe, ukoliko zatvorenik na prijemu kaže da ima hepatitis ili HIV, a ne posjeduje medicinsku dokumentaciju, on se šalje na detaljnije pretrage i analize kako bi se utvrdilo da li boluje od ovih bolesti. U slučaju da pretpostavljaju, odnosno sumnjaju da se radi o intravenskim korisnicima droga, bez obzira na to da li im je taj zatvorenik rekao da ima hepatitis ili HIV, to lice se šalje na detaljne medicinske pretrage.

Preporuka 19: informacije o zaraznim bolestima (posebno o hepatitisu, AIDS-u, tuberkulozi, kožnim infekcijama) redovno distribuirati kako zatvorenicima, tako i zatvorskome osoblju.

Za zdravstvenu zaštitu žena vidjeti poglavlje 2.4.2, a za zdravstvenu zaštitu maloljetnika vidjeti poglavlje 2.5.2.

⁵² Izvod iz 3. opšteg izveštaja, objavljen u 1993, CPT, stavovi 54-55.

VIII CENTRI ZA PRIHVAT STRANACA KOJI TRAŽE MEĐUNARODNU ZAŠTITU U SPUŽU I NA BOŽAJU

3.1. Uvodne napomene

Primjenom Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca, poslovi prihvata i smještaja stranaca koji traže međunarodnu zaštitu su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova - Direkcije za prihvata i smještaj stranaca koji traže međunarodnu zaštitu - Centra za prihvata.

U avgustu 2020. godine na Božaju je otvoreno privremeno kontejnersko naselje koji će funkcionisati do izgradnje tranzitnog centra na mjestu nekadašnje karaule Božaj, kapaciteta 120, a u vanrednim situacijama 200 mjesta.

Centar za prihvata nije prva destinacija za strance koji traže međunarodnu zaštitu, već je to granična policija gdje oni izražavaju namjeru za podnošenje zahtjeva za međunarodnu zaštitu. Članom 34 Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca data je mogućnost i Centru za prihvata da uzme namjeru, ali ta norma je sa odloženim dejstvom. Stranci koji traže međunarodnu zaštitu imaju intervju na prijemu i tada stručni tim Centra utvrđuje stepen ranjivosti lica na osnovu čega se utvrđuje njihova kategorija. Država Crna Gora licima koja traže međunarodnu zaštitu obezbjeđuje ishranu (pet obroka) u skladu sa jelovnikom Instituta za javno zdravlje, zdravstvenu zaštitu i informativnu i pravnu pomoć i podršku. Poslije devet mjeseci boravka u Centru ova lica imaju pravo na rad. Nakon sprovedenog postupka u okviru kojeg se ispituje da li su lica ispunila pretpostavke da dobiju međunarodnu ili supsidijarnu zaštitu, ta lica ulaze u fazu integracije gdje imaju pravo na socijalnu podršku, novčanu pomoć i pomoć prilikom spajanja porodice. Svi stranci koji traže međunarodnu zaštitu imaju pravo na jedinstvo porodice, a kad dobiju međunarodnu zaštitu imaju pravo na spajanje porodice. Centar za prihvata je otvorenog tipa. Stranac koji traži međunarodnu zaštitu ima pravo da boravi u objektima Direkcije za prihvata do izvršnosti odluke po njegovom zahtjevu. Postupak po zahtjevu je drugostepen, tako da njihov boravak nije ograničen na devet mjeseci, već se dešavalo da u Centru borave i po dvije ili dvije i po godine.⁵³

3.2. Centar za prihvata stranaca u Spužu

Dana 10.11.2021. godine obavljena je posjeta Centru za prihvata stranaca u Spužu.

⁵³ Informacije saopštene pred članovima Odbora za ljudska prava i slobode u novembru 2021. godine: <https://www.skupstina.me/me/clanci/delegacija-odbora-za-ljudska-prava-i-slobode-u-posjeti-centru-za-prihvata-u-spuzu>.

Prilikom pomenute posjete obavljen je razgovor sa rukovodiocima o stanju u Centru. Nakon obavljenih razgovora upriličen je i obilazak smještajnih jedinica, ambulante, dječije igraonice, kao i prostorije za pripremu i konzumiranje hrane.

Sve prostorije koje smo posjetili su prozračne i uredne. U jednoj sobi koju smo obišli može da se smjesti 4 lica. Uprava Centra nas je upoznala sa planovima za naredni period koji se tiču proširivanja smještajnih kapaciteta Centra. Za ove potrebe obezbijeđen je plac površine 5000 kvadrata, a biće izvršena nadogradnja već postojećeg objekta koji u ovom trenutku može da primi 104 lica. Smještaj u postojećem objektu je koncipiran tako da su odvojeni smještaji za porodice, žene i muškarce. Tako se na prizemlju nalazi smještaj za porodice, dok se na prvom spratu nalazi smještaj za žene i muškarce ali odvojen u dva posebna krila. Očekuje se da će u narednom periodu, u skladu sa aktom o sistematizaciji, biti zaposlen određen broj izvršilaca kako bi rad Centra bio kvalitetniji.

U narednom periodu bi trebalo raditi na izmještanju kontejnera i drugog privremenog smještaja kako bi se oslobodio prostor koji je inače namijenjen za sport i rekreaciju. Pomenuti privremeni objekti nijesu najadekvatniji za smještaj lica na duži period.

Preporuka 1: intenzivirati napore na izmještanju kontejnera i drugog privremenog smještaja kako bi se oslobodio prostor koji je inače namijenjen za sport i rekreaciju.

Imajući u vidu problem sa pandemijom COVID-19, potrebno je obezbijediti prostor za izolaciju lica koja su zaražena, što ne bi trebalo da bude u kontejnerima, a isto tako je potrebno ispoštovati protokol vezan za COVID-19 koji se odnosi na sva nova lica koja dođu u Centar.

Preporuka 2: imajući u vidu iskustva iz prethodnih godina kada se broj inficiranih korona virusom povećao u jesenjem periodu, pristupiti obezbjeđivanju adekvatnog prostora za izolaciju, kao i prostora predviđenog za karantin, po prijemu u Centar.

U slučaju velikog priliva lica koja bi tražila međunarodnu zaštitu u Crnoj Gori, smještajni kapaciteti u centrima Spuž i Božaj ne bi bili dovoljni tako da što prije treba početi sa realizacijom plana koji se tiče izgradnje smještajnih kapaciteta na bivšoj karauli Božaj, kao i u Centru u Spužu.

Preporuka 3: pojačati aktivnosti na izgradnji smještajnih kapaciteta na bivšoj karauli Božaj u cilju blagovremene pripreme za povećani priliv lica koja bi tražila međunarodnu zaštitu u Crnoj Gori.

U ovom trenutku u Centru za prihvatanje stranaca u Spuzu ne postoje tehnicki uslovi da lica izraze namjeru, što predstavlja prvi korak u postupku aplikacije za azil, već će svi upućuju u Centar na Božaju koji je udaljen od Spuža.

Preporuka 4: raditi na otklanjanju administrativne barijere izražavanja namjere u Centru u Spuzu, kako se lica ne bi izlagala putu do udaljenog Centra na Božaju.

3.3. Centar za prihvatanje stranaca na Božaju

Centar za prihvatanje na Božaju raspolaže kapacitetom od 60 mjesta raspoređenih u 10 kontejnera za stanovanje. Svaki kontejner za stanovanje ima klima uređaj, funkcionalan je i prostoran koliko je to moguće kada je u pitanju kontejner za stanovanje, sa dovoljno dnevne svjetlosti. Lica smještena na Božaju imaju tri obroka. Kantina na smještaju se redovno održava i uvijek je čista. Toalet za korisnike je funkcionalan, uslovan i higijena istog je na nivou. Dobili smo informaciju da je jedan ljekar uvijek prisutan u kampu, što je pohvalno.

Lica koja smo intervjuisali nisu imala pritužbi na postupanje službenika iz kampa, uz napomenu da bi hrana mogla da bude malo bolja i raznovrsnija. Na pitanje da li ih na prijemu pregledaju detaljno, objasnili su da im ne rade nikakve detaljnije pretrage, da ne rade nalaze krvi i slično, već da se detaljniji pregledi obavljaju ukoliko doktor procijeni da je potrebno od slučaja do slučaja.

Preporuka 4: licima na prijemu raditi testove krvi kako bi se otkrilo da li lica boluju od zaraznih i lako prenosivih bolesti kao na primjer od HIV-a, sifilisa, hepatitisa i sličnih oboljenja.

Takođe, bilo bi dobro obezbijediti jedan kontejner za stanovanje kao najpraktičnije rješenje i to za lica na prijemu, kako u slučaju loših vremenskih prilika ne bi čekali na otvorenom da izraze namjeru i uđu u proceduru.

Preporuka 5: zaštititi lica na prijemu od loših vremenskih prilika, odnosno čekanja na otvorenom prostoru kroz obezbjeđivanje jednog kontejnera za stanovanje za ovu namjenu.

Konačno, u skladu sa Akcionim planom vezano za poglavlje 24, a kako bi se unaprijedili uslovi za boravak tražilaca azila, potrebno je sagraditi objekat tvrde gradnje koji bi zamijenio kontejnere za stanovanje.

Preporuka 6: u budućem periodu kontejnerski smještaj zamijenti objektima tvrde gradnje.

IX SPECIJALNA BOLNICA ZA PSIHIJATRIJU

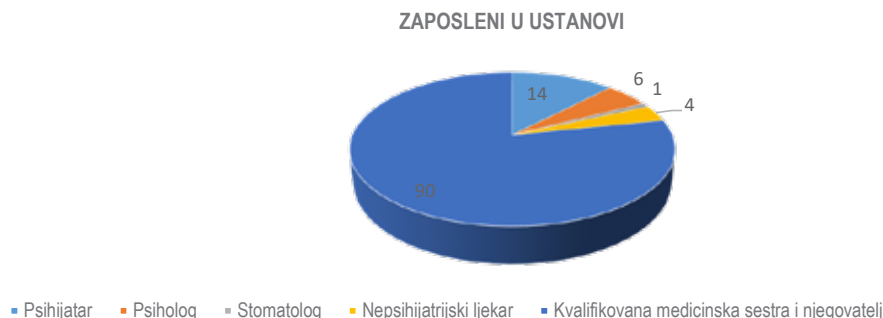
Psihijatrijska bolnica u Kotoru je izgrađena i počela sa radom još 1953. godine i od tada pa do danas predstavlja sigurno najznačajniju stacionarnu ustanovu za psihijatrijsku zdravstvenu djelatnost u Crnoj Gori. Od svog osnivanja pa do danas, ova bolnica je više puta mijenjala svoj status i naziv, ali je njena uloga u suštini ostala ista, a to je da kao stacionarana ustanova zbrinjava, liječi i unapređuje i rehabilituje zdravlje mentalno oboljelih lica.⁵⁴

Monitoring Bolnice je obavljen 25. maja 2022. godine.

4.1. Generalna zapažanja

Od ukupnog broja zaposlenih u ovoj ustanovi je angažovano 14 psihijatara, šest psihologa, jedan doktor stomatologije, četiri nepsihijatrijska ljekara⁵⁵ i 90 kvalifikovanih medicinskih sestara i njegovatelja, dok nekvalifikovanih medicinskih sestara nema.

U nastavku se nalazi grafički prikaz strukture zaposlenih u Specijalnoj bolnici za psihijatriju Dobrota.



Grafik 1: zaposleni u Specijalnoj bolnici za psihijatriju Dobrota

U ustanovi ima ukupno 233 bolničke postelje koje su popunjene, a tokom noći u ustanovi spava od 98% - 100% ljudi koji se nalaze u njoj. Od ukupnog broja pacijenata njih 181 su muškarci, 52 su žene. Kada govorimo o starosnoj dobi pacijenata, prema dobijenim podacima nema osoba mlađih od 18 godina, među osobama od

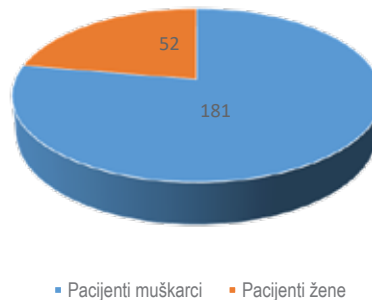
⁵⁴ Više informacija o bolnici dostupno na: <https://psihijatrijakotor.com/istorijat/>.

⁵⁵ Ljekar na specijalizaciji iz interne medicine, ljekar na specijalizaciji iz epidemiologije i dva ljekara na specijalizaciji iz psihijatrije.

18 do 65 godina ima 142 muškarca i 64 žene, a među osobama preko 65 godina ima 15 muškaraca i 10 žena.

U nastavku se nalazi grafički prikaz polne strukture pacijenata u Specijalnoj bolnici za psihijatriju Dobrota.

BROJ MUŠKIH I ŽENSKIH PACIJENATA



Grafik 2: Struktura pacijenta u Specijalnoj bolnici za psihijatriju Dobrota

Među pacijentima smještenim u ovoj ustanovi ima 82 muškarca i 53 žene sa dijagnozom iz oblasti mentalnog zdravlja, 7 muškaraca i 2 žene sa dijagnozom iz oblasti intelektualnog invaliditeta, 62 muškarca i 11 žena sa dijagnozom zlorabotrebte opojnih supstanci ili alkohola, kao i 6 muškaraca i 8 žena sa neurodegenerativnom dijagnozom (npr. Alchajmer ili demencija).

Kada govorimo o procentu korisnika koji imaju oduzetu ili ograničenu pravnu sposobnost, možemo reći da 22 muškarca imaju oduzetu sposobnost i postavljenog staratelja/ku i 13 žena ima oduzetu sposobnost i postavljenog staratelja/ku.

Shodno podacima iz 2021. godine, prosječna dužina boravka pacijenata u ustanovi iznosi 80 dana na godišnjem nivou bolničke statistike.

Tokom posjete obišli smo Odjeljenje za forenzičku – sudsku psihijatriju i akutno žensko odjeljenje.

4.2. Odeljenje za forenzičku-sudsku psihijatriju

Odjeljenje za forenzičku psihijatriju hospitalizuje pacijente s mentalnim problemima koji su tokom sudskog procesa u kaznenom ili prekršajnom postupku upućeni na sudsko-psihijatrijsko posmatranje ili su okončanjem postupka proglašeni neuračunljivima ili bitno smanjene uračunljivosti, te im je rješenjem/presudom nadležnog organa određena mjera bezbjednosti obaveznog liječenja i čuvanja

u bolnici. Najčešće dijagnoze su endogene duševne bolesti iz kruga sch psihoza, organski uzrokovani poremećaji i različiti poremećaji ličnosti sa psihotičnim dekompenzacijama. Pored pacijenata sa izrečenom mjerom bezbjednosti obaveznog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i onih kod kojih je u toku postupak sudsko-psihijatrijskog vještačenja, na ovom odjeljenju se hospitalizuju i pacijenti kod kojih se tokom izvršenja zatvorske kazne u nadležnoj instituciji observira psihotični poremećaj koji zahtjeva bolničko liječenje. Izuzetno, na sudskom odjeljenju se mogu tretirati i prisilno hospitalizovani pacijenti sa drugih odjeljenja, ukoliko bolničko liječenje zahtjeva kontinuiran i intezivan monitoring kretanja pacijenta. U tim okolnostima, prilikom premještaja se mora obavijestiti Savjet za zaštitu prava mentalno oboljelih lica ZU Specijalne bolnice za psihijatriju „Dobrota” Kotor.

Zbog specifičnosti rada, u rad odjeljenja mogu biti uključeni i pripadnici službe obezbjeđenja, koju sačinjava posebno obučeno osoblje uz eventualnu pomoć medicinskih tehničara.⁵⁶

Prema riječima načelnika, prekobrojnost na ovom odjeljenju predstavlja veliki problem.

Materijalni uslovi nijesu na zadovoljavajućem nivou, posebno su toaleti zatečeni u lošem stanju. Hrana je po navodima pacijenata jednolična, posebno kada je doručak u pitanju.

Preporuka 1: preispitati jelovnik u skladu sa primjedbama pacijenata i učiniti ga raznovrsnijim.

Obezbjeđenje na ovom odeljenju vrši privatna agencija. Potreban je bolji vid obezbjeđenja koji će biti adekvatno obučen za ovu vrstu zaštite. Na ulazu svake sobe nalaze se rešetkasta vrata koja se zaključavaju posle 22h.

Nažalost, ovo su sve sistemski problemi, koji još uvijek čekaju da budu riješeni.

Podsjećamo da se u Strategiji zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja u Crnoj Gori 2019–2023 koju je usvojilo Ministarstvo zdravlja navodi: “kritično područje u Crnoj Gori je liječenje i čuvanje pacijenata upućenih odlukama sudova - forenzičkih pacijenata, u okolnostima u kojima ne postoje adekvatni smještajni i sigurnosni uslovi za tretman ovih lica... S obzirom da sudsko odjeljenje ima kapacitet 21 krevet, jedini način organizacije tretmana ovolikog broja pacijenata je njihovo premještanje na druga odjeljenja, zajedno sa dobrovoljno i prisilno hospitalizovanim pacijentima, što u značajnoj mjeri ometa svakodnevno funkcionisanje bolnice i obavljanje prijema akutnih pacijenata, i može negativno uticati na slobodu kretanja ostalih pacijenata. Pri tome, Specijalna bolnica za psihijatriju u Kotoru nema nijednu

⁵⁶ Više informacija dostupno na: <https://psihijatrijakotor.com/odjeljenje-za-forenzicko-sudsku-psihijatriju/>.

karakteristiku tehničkog obezbjeđenja koje odlikuje klasične sudske psihijatrijske bolnice u svijetu (ogradu bolničkog kruga, službu obezbjeđenja, potpuni sistem video-nadzora), što u potpunosti onemogućava sprovođenje mjere bezbjednosti, naročito u dijelu koji se odnosi na obavezno čuvanje pacijenata. U ovom kontekstu svaka težnja osoblja da humanizuje tretman pacijenata i omogući im da učestvuju u svim oblicima terapije, nailazi na problem bezbjednosti i potencijalne mogućnosti da pacijenti samoinicijativno napuste liječenje.”⁵⁷

Iako se upravo citiranom Strategijom „snažno podržava planirana izgradnja zatvorske bolnice do kraja 2021. godine, čime bi se trajno riješio problem tretmana psihijatrijskih 16 forenzičkih pacijenata u Crnoj Gori, a Specijalna bolnica u Kotoru značajno rasteretila postojeće kapacitete”, to do danas nije urađeno.

Preporuka 2: preduzeti hitne mjere na izgradnji zatvorske bolnice.

4.3. Akutno žensko odjeljenje

Odjeljenja za prijem i akutnu pomoć mogu prihvatiti bolesnike oba pola. Postoje akutno muško i akutno žensko odjeljenje, oba zatvorenog tipa. Kapaciteti ovih odjeljenja su: 59 kreveta, od čega muško raspolaže ukupno sa 37 kreveta dok žensko raspolaže ukupno sa 22 kreveta.

Na odjeljenju za akutne psihoze – žensko, predviđena su ukupno 2 ljekara/ke specijaliste iz oblasti psihijatrije od čega je 1 načelnik/ca odjeljenja. Predviđena je 1 glavna/i sestara/tehničara odjeljenja, a predviđeno je 14 medicinskih sestara/tehničara. Ukupan broj zaposlenih na ovom odjeljenju je 17.⁵⁸

U trenutku posjete, na odjeljenju je zatečeno 30 pacijentkinja raspoređenih u 10 trokrevetnih soba što, imajući u vidu da je odjeljenje kapaciteta 22 kreveta, ukazuje na prekobrojnost.

Materijalni uslovi su zatečeni u dosta lošem stanju. Kupatilo je u zapuštenom stanju bez elementarnih higijenskih uslova. Saopšteno nam je da krov zgrade pušta vodu koja dolazi i do prizemlja i pravi štetu na objektu.

⁵⁷ Strategija zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja u Crnoj Gori 2019–2023, str. 15.

⁵⁸ Više informacija dostupno na: <https://psihijatrijakotor.com/odjeljenja-za-akutne-psihoze/>.



Fotografija 6 i 7: Toaleti na ženskom akutnom odjeljenju

Preporuka 3: bez odlaganja pristupiti sanaciji toaleta na ženskom akutnom odjeljenju i generalnom unapređenju materijalnih uslova.

4.4. Ostala pitanja od značaja za rad Bolnice

Psihijatrijska bolnica preopterećena je bolesnicima kojima nije potrebno bolničko liječenje, već čuvanje i njega u porodici ili socijalnoj ustanovi. Većina tzv. socijalnih pacijenata hospitalizovana je na osnovu zahtjeva Centra za socijalni rad. Ilustrativno djeluje podatak da se najstariji pacijent u ovoj ustanovi nalazi od osnivanja.

Opterećenost socijalnim pacijentima koji predstavljaju značajan procenat, odnosno preko 50 % od ukupnog broja pacijenata u bolnici je neprihvatljiv u institucijama mentalnog zdravlja. Ovim osobama nije potrebno intenzivno bolničko liječenje, već drugi vid pomoći i socijalne zaštite. Nejasno je na osnovu kojih kriterijuma i standarda se vrši praćenje i procjena zadržavanja „socijalnih pacijenata” u Bolnici, osim činjenice da ih Bolnica nema gdje praktično izmjestiti.

Na ovu problematiku nevladine organizacije i Ombudsman ukazuju godinama. U posljednjem izvještaju za 2021. godinu Ombudsman je naveo: „Zaštitnik, kao i prethodnih godina, ukazuje na potrebu unapređenja, naročito u pogledu stvaranja uslova za efikasno i održivo funkcionisanje sistema „deinstitucionalizacije“. Ovaj sistem pored zdravstvenog, podrazumijeva i socijalni aspekt, odnosno stvaranje odgovarajućih uslova za zbrinjavanje i potrebnu podršku osobama sa mentalnim smetnjama i njihovim porodicama za život van psihijatrijskih ustanova, u okruženju koje je u što manjoj mjeri određeno njihovim mentalnim smetnjama. Tome bi u velikoj mjeri, ukoliko se bude sprovodila u skladu sa predviđenim aktivnostima, trebalo da doprinese i Strategija o zaštiti mentalnog zdravlja u Crnoj Gori.“

Nažalost, čini se da ova Strategija o zaštiti mentalnog zdravlja u Crnoj Gori 2019-2023, kao ni prethodno važeća nijesu dale očekivane rezultate. Tom utisku doprinosi činjenica da se izradi trenutno važeće strategije pristupilo bez prethodno

izvršene evaluacije prethodne strategije. U tom smislu se dalje zaključuje da je važeća strategija donijeta, a da prethodno nijesu stvoreni preduslovi za njenu implementaciju.

Konačno, nijesmo pronašli javno dostupne podatke o tome da li je, i ako jeste, sa kojim rezultatima sprovedena aktivnost: formiranje stručnog međuresorskog tijela za izradu državne politike i modela deinstitutionalizacije u zemlji i rješavanje pitanja smještaja pacijenata koji su na višegodišnjem liječenju (tzv. socijalnih pacijenata), koja je trebala biti sprovedena još 2020. godine shodno Akcionom planu za unapređenje mentalnog zdravlja u Crnoj Gori 2019-2020. koji, kako je navedeno, predstavlja operacionalizaciju strateških ciljeva koji su utvrđeni Strategijom zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja u Crnoj Gori.

Preporuka 4: učiniti javno dostupnim rezultate stručnog međuresorskog tijela za izradu državne politike i modela deinstitutionalizacije u zemlji i rješavanje pitanja smještaja pacijenata koji su na višegodišnjem liječenju (tzv. socijalnih pacijenata) i objaviti plan nastavka aktivnosti ovim povodom.

Za pacijente koji ugrožavaju svoje i tuđe zdravlje postoji krevet sa kožnim fiksatorom. Fiksator se nalazi na samom ulazu u hodnik koji nije predviđen za ovu vrstu tretmana. Po navodima, pacijent prema kome se vrši fiksacija se provjerava na svakih 20 minuta, što je u skladu sa CPT standardom. Uredno se vodi dokumentacija u vezi sa primjenom mjere fiksacije.

Period upotrebe sredstava mehaničkog obuzdavanja i izdvajanje treba da budu što je moguće kraći (obično se radi o minutima umjesto časovima), i uvijek bi se trebao okončati kada su prestali postojeći razlozi za njihovu upotrebu. Primjena mehaničkog obuzdavanja danima bez kraja ne može da ima nikakvog opravdanja i mogla bi, po mišljenju CPT-a, da dovede do zlostavljanja. Svaki pacijent koji je podvrgnut mehaničkom obuzdavanju ili izdvajanju treba da bude pod stalnim nadzorom. U slučaju mehaničkog obuzdavanja, kvalifikovan član osoblja treba da je stalno prisutan u prostoriji kako bi se održala terapijska veza sa pacijentom i kako bi mu se pružila pomoć. Ukoliko se pacijenti drže izdvojeni, član osoblja može da bude izvan pacijentove prostorije (ili u susjednoj prostoriji koja ima prozor prema prostoriji u kojoj je pacijent izdvojen), pod uslovom da pacijent jasno može da vidi člana osoblja i da član osoblja može stalno da posmatra i čuje pacijenta. Jasno, video nadzor ne može da zamijeni stalno prisustvo osoblja.⁵⁹

U bolnici u trenutku posjete nije bilo ni jedno maloljetno lice.

Bolnica je opremljena određenim fondom knjiga, sredstvima za pravljenje figurica i predmeta, kao i slikarskim priborom. U ovim prostorijama ima prirodnog i vještačk-

og svjetla. Bolnica je opremljena i teretanom. Sprave su u funkciji osim jedne kojoj je sajla otkinuta.

Bolnica ima Ombudsmana-zaštitnika prava pacijenata, Savjet i etički komitet. Na svakom odjeljenju su istaknute kutije za žalbe. Vrlo malo predstavki joj se podnosi i rješavaju se u direktnoj komunikaciji ombudsmana i pacijenta koji se žali. Najčešći razlozi za žalbu su po njenom mišljenju neutemeljeni. Po prigovoru pacijenta direktor ili zaštitnik prava pacijenata odmah, a najkasnije u roku od tri dana od dana podnošenja prigovora utvrđuje sve okolnosti i bitne činjenice u vezi sa navodima iznijetim u prigovoru i o tome obavještava podnosioca prigovora.

X ZAKLJUČCI

5.1. U odnosu na Upravu policije

Iako su zaključci i preporuke dati na osnovu monitoringa opisanih organizacionih jedinica, primjenjivi su na nivou Uprave policije, upravo imajući u vidu sistemske izazove sa kojima se UP kontinuirano suočava.

Kada su u pitanju slučajevi mučenja i zlostavljanja, u periodu sprovođenja projektnih aktivnosti nijesmo primili navode koji bi ukazivali na ovo nezakonito postupanje. Međutim, i dalje ostaju nerasvjetljeni slučajevi zlostavljanja koji nastavljaju da opterećuju Upravu policije, a koja treba da se bez zadržke suoči sa ovim problemom. U odnosu na posmatrane organizacione jedinice, izdvojeni su posljednji slučajevi koji pokazuju da Uprava policije, bez obzira na personalne promjene, insitucionalno još uvijek nije pokazala volju da preuzme odgovornost odnosno identifikuje policijske službenike koji su prekoračili ovlašćenja na štetu građana. U tom smislu Uprava policije još uvijek nije identifikovala policijske službenike CB Nikšić koji su dana 13. maja 2020. godine u Nikšiću, tada maloljetnom A.C. povrijedili pravo na dostojanstvo i nepovredivost ličnosti nečovječnim i ponižavajućim postupanjem, a u vezi sa čim je Ombudsman dao preporuku da: „Uprava policije bez odlaganja, preduzme mjere za identifikaciju i utvrđivanje odgovornosti svih policijskih službenika, koji su dana 13.05.2020. godine prekoračili ovlašćenja prema maloljetnom licu C.A.“⁶⁰ U odnosu na CB Podgorica podsjećamo na mišljenje Ombudsmana koji je povodom postupanja šest nepoznatih policijskih službenika CB Podgorica dana 25.5.2020. godine u odnosu na podnosioca pritužbe M.B. utvrdio da su povrijedili njegova prava zlostavljajući ga nečovječnim i ponižavajućim postupanjem, na koji način je povrijeđeno njegovo ustavno pravo na zaštitu dostojanstva i nepovrjedivost fizičkog i psihičkog integriteta u vezi sa čim je data preporuka Upravi policije da bez odlaganja, preduzme mjere za identifikaciju i utvrđivanje odgovornosti svih policijskih službenika, koji su prekoračili ovlašćenja prema podnosiocu pritužbe.⁶¹

Kada su u pitanju materijalni uslovi, generalno je neophodno dosljedno upodobiti broj kreveta postojećoj kvadraturi u skladu sa minimalnim standardima. Ovo tim prije što je u najavi izrada novog Pravilnika, kojim je, kako je najavljeno, predviđeno usklađivanje domaćih standarda sa međunarodnim. U međuvremenu, obezbjeđivanje vještačkog osvjetljenja u svim prostorijama, sitne popravke mobilijara, redovno održavanje higijene prostora, dušeka i ćebadi ne zahtijevaju velika materijalna ulaganja, a značajno doprinose poštovanju prava zadržanih lica.

⁶⁰ Mišljenje Zaštitika ljudskih prava i sloboda br. 01-374/20-4 od dana 30.9.2020. godine.

⁶¹ Prema posljednjim podacima, ODT nije uspjelo da identifikuje svih 6 službenika, dok je postupak protiv 5 službenika koje je identifikovalo ODT u toku.

Dalje, čini se neophodnim obezbijediti video nadzor u kancelarijama za saslušanje čime bi se pojačale garancije u vezi sa bilo kakvim nedozvoljenim postupanjem inspektora. Preduslov da lica lišena slobode, odnosno zadržana lica koriste svoja prava je da budu upoznata sa njima. U tom smislu bi, u prostorijama za zadržavanje, trebalo obezbijediti informatore iz kojih bi se lica koja se tu nalaze mogla informisati o svojim pravima, tim prije što su u takvim okolnostima zadržana lica ipak smirenija i mogu sa punom pažnjom da se upoznaju sa svojim pravima.

Potrebno je dalje raditi na poboljšavanju kvaliteta ljekarskih izvještaja na način što bi, u slučaju tjelesnih povreda, iste bile evidentirane na skici osobe čime bi se znatno olakšalo evidentiranje povreda, a kasnije i njihovo dokazivanje u krivičnom postupku. Neophodno je i obezbijediti povjerljivost pregleda u svim slučajevima u kojima ljekar ne insistira na prisustvu službenika. Službenicima bi koristilo i da postoji mogućnost vraćanja (tzv. premotavanja) video zapisa iz prostorija za zadržavanje uz poštovanje zaštite privatnosti lica kod pojave incidentnih situacija.

Konačno, neophodno je kritički sagledati postojeće službeničke kapacitete. Očigledno je da je odliv kadrova veći (očekuje se da će se do kraja godine penzionisati značajan broj službenika) nego što je priliv. Starosna struktura je mahom nepovoljna. Organizacione jedinice su gotovo hronično suočene sa nedostatkom kadrova, bez sistematskih pregleda i bez psihološke podrške. Po pravilu rade u lošim materijalnim uslovima, odnosno dotrajalim objektima.

5.2. U odnosu na UIKS

UIKS se kontinuirano suočava sa problemom prekobrojnosti i lošim materijalnim uslovima u pojedinim djelovima organizacionih jedinica kao što su Istražni zatvor i A paviljon. U tom smislu je potrebno posebno unaprijediti materijalne uslove koji ne zahtijevaju veća finansijska ulaganja, kako bi se spriječilo kontinuirano kršenje člana 3 Evropske konvencije.

U odnosu na zlostavljanje potrebno je ohrabriti lica koja tamo borave da prijavljuju sve incidente, kako one u kojima učestvuju službenici, tako i međusobne, i iste djelotvorno ispitati. Sa tim u vezi veoma važnu ulogu igra zdravstvena služba koja je, između ostalog, zadužena za sačinjavanje ljekarskih izvještaja. Svakom licu je neophodno uručiti ljekarski izvještaj o evidentiranim povredama i na taj način omogućiti eventualno preispitivanje istog.

U odnosu na Odjeljenje za žene u kojem su, generalno posmatrano, materijalni uslovi na zadovoljavajućem nivou, uočena je potreba za preispitivanjem dnevne organizacije na način da se osuđenicama omogući više vremena za dnevnu šetnju, kao i povećana ponuda rekreativnih aktivnosti.

Glavni zaključak u odnosu na maloljetnike je da oni generalno ne bi trebalo da borave u zatvoru. Sa tim u vezi neophodno je preduzeti odgovarajuće mjere i radnje kako bi se kazne maloljetnicima kojima je izrečena krivična sankcija upućivanje u vaspitnu ustanovu zavodskog tipa izvršavale u ustanovi zavodskog tipa, umjesto u zatvoru. Kako je realnost da su oni smješteni u Odjeljenju za maloljetnike, neophodno je personalizovati zadovoljavajuće materijalne uslove i preispitati da li je aktuelni jelovnik u skladu sa nutricionističkim standardima koji su optimalni za rast i razvoj maloljetnika i, po potrebi, poboljšati ga. Najvažnijim se čini da se preduzmu naponi kako bi se maloljetnicima omogućilo da strukturirano, odnosno korisno i sadržajno provode vrijeme u zatvoru i to kroz programe obrazovanja, sporta, profesionalne obuke, rekreacije i druge aktivnosti u skladu sa svakim pojedinačno sačinjenim individualnim planom. Na taj način se smanjuje rizik od recidivizma, a povećavaju šanse za uspješnu reintegraciju u društvo.

Kada je u pitanju zdravstvena služba, utisak je da posvećeno obavljaju svoj posao u punom kapacitetu, u vrlo složenim okolnostima. Međutim, na osnovu sprovedenog monitoringa zaključuje se da ni ljekara, uključujući psihijatra, ni srednjeg medicinskog kadra nema dovoljno. Ovo se čini najočiglednijim kako kroz period čekanja na preglede u okviru UIKS-a, tako i kroz gotovo potpuni izostanak preventivnog djelovanja uključujući činjenicu da izostaje program redovnih preventivnih posjeta u cilju ranog otkrivanja karcinoma dojke i grlića materice za osuđenice, preventivni rad na suzbijanju zaraznih bolesti ili formiranje odjeljenja bez droge. Sa druge strane, nedostaje i puna podrška KCCG, sa kojim je neophodno uspostaviti protokol o saradnji kako bi se period čekanja na specijalističke preglede, kao i dalje medicinski indikovane procedure, sveo na najmanju moguću mjeru, posebno imajući u vidu ranjivost ove populacije.

5.3. U odnosu na Centar za prihvatanje stranaca koji traže međunarodnu zaštitu u Spuzi i na Božaju

Na osnovu sprovedenog monitoringa nijesu uočene nepravilnosti u radu ova dva centra. U ovom trenutku se čini najvažnijim blagovremena priprema za eventualni priliv lica koja bi tražila međunarodnu zaštitu u Crnoj Gori, a kroz izgradnju smještajnih kapaciteta na bivšoj karauli Božaj. Na Božaju je uočena i potreba da se lica na prijemu zaštite od loših vremenskih prilika, odnosno čekanja na otvorenom prostoru kroz obezbjeđivanje jednog kontejnera za stanovanje za ovu namjenu. Jasno je da je u budućem periodu kontejnerski smještaj potrebno zamijentirati objektima tvrde gradnje. Takođe, neophodno je raditi na otklanjanju administrativne barijere izražavanja namjere u Centru u Spuzi, kako se lica ne bi izlagala putu do udaljenog Centra na Božaju, te poboljšati kvalitet života osoba koje trenutno borave u Spuzi na način što bi se izmještanjem kontejnera iz dvorišta oslobodio prostor koji je inače namijenjen za sport i rekreaciju.

Konačno, imajući u vidu iskustva iz prethodnih godina kada se broj inficiranih korona virusom povećao u jesenjem periodu, važno je na vrijeme pristupiti obezbjeđivanju adekvatnog prostora za izolaciju, kao i prostora predviđenog za karantin, po prijemu u Centar u Spužu. Upravo imajući u vidu izazove kolektivnog stanovanja, bilo bi svrsishodno svim licima na prijemu raditi testove krvi kako bi se otkrilo da li lica boluju od zaraznih i lako prenosivih bolesti kao na primjer od HIV-a, sifilisa, hepatitisa i sličnih oboljenja.

5.4. U odnosu na Specijalnu bolnicu za psihijatriju

Kada je u pitanju rad Specijalne bolnice za psihijatriju očigledan je nedostatak systemske podrške. Usljed nedostatka sredstava, materijalni uslovi mahom ne ispunjavaju standarde, a primili smo uvjerljive navode o tome da je jelovnik jednoličan.

Bolnica zbrinjava tzv. sudske pacijente, a činjenica da ih i dalje obezbjeđuje privatna firma je posebno zabrinjavajuća ako se ima u vidu da su neka od ovih lica, usljed svoje bolesti, počinila teška krivična djela. Stiče se utisak da Bolnica nema drugog izbora nego da i dalje prihvata sve pacijente kojima je zaista potrebno bolničko liječenje, uključujući pacijente kojima se stanje pogorša u UIKS-u, čime se neminovno narušava kvalitet boravka ostalih pacijenata.

Iako se mora naći razumijevanje za pomenuti pristup Bolnice u skladu sa kojim se medicinski indikovane hospitalizacije ne odbijaju bez obzira na prekobrojnost, čini se da nema razumnog objašnjenja zašto se, uprkos višegodišnjim apelima Ombudsmana i nevladinih organizacija, nije ozbiljno pristupilo deinstitutionalizaciji tzv. socijalnih pacijenata kojih je u Bolnici ubjedljivo najviše. Ne samo da se trenutno zapremaju dragocjeni kapaciteti jedine specijalne bolnice za psihijatriju u državi, već se krše i ljudska prava ovih lica koja nastavljaju da žive u Bolnici iako su medicinske indikacije za tim odavno prestale da postoje. Život u Bolnici zatvorenog tipa kao vid socijalne pomoći je apsolutno neprihvatljiv.

U tom smislu potrebno je postupak deinstitutionalizacije učiniti javnim, za početak na način što bi se objavili rezultati rada stručnog međuresorskog tijela za izradu državne politike i modela deinstitutionalizacije u zemlji i rješavanje pitanja smještaja pacijenata koji su na višegodišnjem liječenju (kako je to predviđeno Akcionim planom) i objavio plan nastavka aktivnosti ovim povodom.

XI PREPORUKE ZA UPRAVU POLICIJE

Preporuke u odnosu na CB Nikšić:

Preporuka 1: Bez odlaganja, preduzeti mjere za identifikaciju i utvrđivanje odgovornosti svih policijskih službenika, koji su dana 13.05.2020. godine prekoračili ovlaštenja prema maloljetnom licu C.A.

Preporuka 2: Uvesti mogućnost vraćanja (tzv. premotavanja) video zapisa iz prostorija za zadržavanje uz poštovanje zaštite privatnosti ovih lica kod pojave incidentnih situacija.

Preporuka 3: Odgovarajuće osvijetliti hodnik kojim se sprovode lica lišena slobode u cijeloj dužini.

Preporuka 4: U prostorijama za zadržavanje takođe obezbijediti informatore iz kojih bi se lica koja se tu nalaze mogla informisati o svojim pravima, tim prije što su u takvim okolnostima zadržana lica ipak smirenija i mogu sa punom pažnjom da se upoznaju sa svojim pravima.

Preporuka 5: Obezbijediti video nadzor u kancelarijama za saslušanje čime bi se pojačale garancije u vezi sa bilo kakvim nedozvoljenim postupanjem inspektora.

Preporuka 6: Razmotriti mogućnost obezbjeđivanja posebne prostorije u kojoj bi lica lišena slobode, a koja neće biti zadržana u prostorijama za zadržavanje, bezbjedno sačekala do preduzimanja sljedeće službene radnje.

Preporuke u odnosu na CB Podgorica:

Preporuka 1: Poboljšati materijalne uslove u prostorijama za zadržavanje uključujući obezbjeđivanje vještačkog osvijetljenja u svim prostorijama, popravku mobilijara i redovno održavanje higijene dušeka i ćebadi. Posebnu pažnju obratiti na higijenu toaleta.

Preporuka 2: Uvesti mogućnost vraćanja (tzv. premotavanja) video zapisa iz prostorija za zadržavanje uz poštovanje zaštite privatnosti ovih lica kod pojave incidentnih situacija.

Preporuka 3: Obezbijediti odgovarajuću rezoluciju snimaka sa svih kamera koje su instalirane u CB-u.

Preporuka 4: U svim prostorijama za zadržavanje takođe obezbijediti informatore iz kojih bi se lica koja se tu nalaze mogla informisati o svojim pravima, tim prije što su u takvim okolnostima zadržana lica ipak smirenija i mogu sa punom pažnjom da se upoznaju sa svojim pravima.

Preporuka 5 MINISTARSTVU ZDRAVLJA: Ljekarske izvještaje dopuniti na način što bi, u slučaju tjelesnih povreda, iste bile evidentirane na skici osobe čime bi se znatno olakšalo evidentiranje povreda, a kasnije i njihovo dokazivanje u krivičnom postupku.

Preporuka 6: Izraditi strategiju upravljanja ljudskim resursima kojom bi se obezbijedilo kontinuirano rješavanje pitanja nedostajućeg kadra.

Preporuke u odnosu na CB Budva:

Preporuka 1: Obezbijediti da se svi sitni kvarovi, uključujući zamjenu sijalica, obavljaju bez odlaganja, odnosno odmah po saznanju za iste. Prostorije upodobiti minimalnim standardima u pogledu kvadrature.

Preporuka 2: Uvesti mogućnost vraćanja (tzv. premotavanja) video zapisa iz prostorija za zadržavanje uz poštovanje zaštite privatnosti ovih lica kod pojave incidentnih situacija.

Preporuka 3: Obezbijediti povjerljivost pregleda u svim slučajevima u kojima ljekar ne insistira na prisustvu službenika.

Preporuka 4: Razmotriti mogućnost snimanja saslušanja audio i video uređajem, uz dosljedno poštovanje ljudskih prava.

Preporuke u odnosu na OB Kotor:

Preporuka 1: Institucionalno i na održiv način urediti pitanje snabdijevanja jastucima, posteljinom i ćebadima i obezbijediti njihovo redovno održavanje.

Preporuka 2: Pokriti video nadzorom prostor od prijavnice do ulaza u sektor gdje se nalaze prostorije za saslušavanje lica, kao i same prostorije u kojima se navedena radnja obavlja.

Preporuka 3: Uvesti mogućnost vraćanja (tzv. premotavanja) video zapisa iz prostorija za zadržavanje uz poštovanje zaštite privatnosti ovih lica kod pojave incidentnih situacija.

Preporuka 4: Obezbijediti da se u svim prostorijama za zadržavanje nalaze informatori u dovoljnom broju primjeraka.

Preporuka 5: Izraditi strategiju upravljanja ljudskim resursima kojom bi se obezbijedilo kontinuirano rješavanje pitanja nedostajućeg kadra.

Preporuke za UIKS

Preporuka 1: Uložiti maksimalne napore kako bi se broj kreveta upodobio postojećoj kvadraturi, posebno unaprijediti materijalne uslove koji ne zahtijevaju veća finansijska ulaganja, kako bi se spriječilo kontinuirano kršenje člana 3 Evropske konvencije.

Preporuka 2: Djelotvorno ispitati sve navode o zlostavljanju.

Preporuka 3: Kontinuirano ohrabrivati pritvorena i lica na izdržavanju kazne zatvora da sve navode o nasilju prijavljuju, u skladu sa SOP za postupanje među zatvorenicima.

Preporuka 4: Svakom licu bez izuzetka uručiti ljekarski izvještaj o evidentiranim povredama i na taj način omogućiti eventualno preispitivanje istog.

Preporuka 5: Razmotriti mogućnost izmjene dnevne organizacije na način da se osuđenica omogućiti više vremena za dnevnu šetnju, kao i povećati ponudu rekreativnih aktivnosti.

Preporuka 6: Obezbijediti da predstavnici Institucije Zaštitnika u redovnim intervalima provjeravaju da li ima pritužbi.

Preporuka 7: Preispitati dinamiku pružanja zdravstvene zaštite u Odjeljenju za žene i obezbijediti blagovremenost u pružanju iste.

Preporuka 8: Uključiti osuđenice u program redovnih preventivnih posjeta ljekarima specijalistima u cilju ranog otkrivanja karcinoma dojke i grlića materice, shodno medicinskim indikacijama koje važe i za žene na slobodi.

Preporuka 9: Preduzeti odgovarajuće mjere i radnje kako bi se kazne maloljetnicima kojima je izrečena krivična sankcija upućivanje u vaspitnu ustanovu zavodskog tipa izvršavale u ustanovi zavodskog tipa, umjesto u zatvoru.

Preporuka 10: Personalizovati uslove boravka maloljetnika, uz poštovanje njihovog dostojanstva i privatnosti.

Preporuka 11: Preispitati da li je aktuelni jelovnik u skladu sa nutricionističkim standardima koji su optimalni za rast i razvoj maloljetnika i po potrebi ga poboljšati.

Preporuka 12: Maloljetnicima omogućiti program obrazovanja, sporta, profesionalne obuke, rekreacije i druge aktivnosti u skladu sa svakim pojedinačno sačinjenim izvještajem.

Preporuka 13: Angažovati dodatno osoblje (ljekare i medicinske tehničare) u skladu sa stvarnim potrebama UIKS-a i obezbijediti uslove rade primjerene složenim okolnostima rada u UIKS-u.

Preporuka 14: Uspostaviti protokol o saradnji sa KCCG kako bi se period čekanja na specijalističke preglede, kao i dalje medicinski indikovane procedure, sveo na najmanju moguću mjeru, posebno imajući u vidu ranjivost ove populacije.

Preporuka 15: Razmotriti mogućnost uspostavljanja protokola postupanja u slučaju da je korištenje defibrilatora medicinski indikovano u UIKS-u.

Preporuka 16: Razmotriti mogućnost da svim novoprimljenim licima bude data brošura ili knjižica koja sadrži informacije o postojanju i djelovanju zdravstvene službe u UIKS-u, koja služi i kao podsjetnik za osnovne mjere higijene (relevantni izvodi iz Pravilnika).

Preporuka 17: Preispitati potrebu angažovanja dodatnog psihijatra u cilju omogućavanja potpune i blagovremene psihijatrijske podrške bez izuzetka.

Preporuka 18: Razmotriti mogućnost formiranja odjeljenja bez droge.

Preporuka 19: Informacije o zaraznim bolestima (posebno o hepatitisu, AIDS-u, tuberkulozi, kožnim infekcijama) redovno distriburati kako zatvorenicima, tako i zatvorskom osoblju.

Preporuke za Centar za prihvatanje stranaca u Spuzi

Preporuka 1: Intenzivirati napore na izmještanju kontejnera i drugog privremenog smještaja kako bi se oslobodio prostor koji je inače namijenjen za sport i rekreaciju.

Preporuka 2: Imajući u vidu iskustva iz prethodnih godina kada se broj inficiranih korona virusom povećao u jesenjem periodu, pristupiti obezbjeđivanju adekvatnog prostora za izolaciju, kao i prostora predviđenog za karantin, po prijemu u Centar.

Preporuka 3: Pojačati aktivnosti na izgradnji smještajnih kapaciteta na bivšoj karauli Božaj u cilju blagovremene pripreme za povećani priliv lica koja bi tražila međunarodnu zaštitu u Crnoj Gori.

Preporuka 4: Raditi na otklanjanju administrativne barijere izražavanja namjere u Centru u Spužu, kako se lica ne bi izlagala putu do udaljenog Centra na Božaju.

Preporuke za Centar za prihvrat stranaca na Božaju

Preporuka 5: Licima na prijemu raditi testove krvi kako bi se otkrilo da li lica boluju od zaraznih i lako prenosivih bolesti kao na primjer od HIV-a, sifilisa, hepatitisa i sličnih oboljenja.

Preporuka 6: Zaštititi lica na prijemu od loših vremenskih prilika, odnosno čekanja na otvorenom prostoru kroz obezbjeđivanje jednog kontejnera za stanovanje za ovu namjenu.

Preporuka 7: U budućem periodu kontejnerski smještaj zamijenti objektima tvrde gradnje.

Preporuke za Ministarstvo zdravlja i Specijalnu bolnicu za psihijatriju

Preporuka 1: Preispitati jelovnik u skladu sa primjedbama pacijenata i učiniti ga raznovrsnijim.

Preporuka 2: Preduzeti hitne mjere na izgradnji zatvorske bolnice.

Preporuka 3: Bez odlaganja pristupiti sanaciji toaleta na ženskom akutnom odjeljenju i generalnom unapređenju materijalnih uslova.

Preporuka 4: Učiniti javno dostupnim rezultate stručnog međuresorskog tijela za izradu državne politike i modela deinstitucionalizacije u zemlji i rješavanje pitanja smještaja pacijenata koji su na višegodišnjem liječenju (tzv. socijalnih pacijenata) i objaviti plan nastavka aktivnosti ovim povodom.